

EX LIBRIS
ILLVSTRISSIMI VIRI,
DN. DAN. LVDOLPHI,
LIB. BAR. de DANCKELMANN,
S. REG. MAI. BORVSS. CONSILIARII
STATVS INTIMI, cetera,
BIBLIOTHECÆ ACAD. FRIDERICIANÆ
TESTAMENTO RELICTIS.

Ad. 15.

HIPPOLYTI
a COLLIBVS
INCREMENTA
VRBIVM:

Sive
DE CAVSSIS MAGNITV-
DINIS VRBIVM,
Liber vnus.

Nunc primum in lucem editus.

HANOVIAE
Apud Guilielmum Antonium,
M D C.

HILP
S
ACREMENTA
V
DE CAUSSIS MAGNITV
P
L
H
H

GEORGIO,
ERPACI COMITI
ILLVSTRISSIMO.

 ECIT illustrissime
ac prudētissime Co-
MES, humanitas tua
incredibilis, quam
cum pari coniunctam grauitate
exornat generis gloria, cognitio
rerum maximarum, spectata in
omni genere Virtus, & in amplif-
simis honoribus moderatio sin-
gularis, vt Erpaco ab te (Sere-
nissimum Principem meum an-
no superiore secutus) discedēs,
idē mihi euenire senserim, quod
iis qui Solem aliquantis per ob-

tuentur contingit; vt quocunq;
postea oculos aciemque conuer-
tant, diu eandem orbis pellucidi
versicoloribus distinctam spe-
ciebus imaginem secum circū-
ferant. Ita enim in tui admirati-
onem raptus, officiorumq; ma-
gnitudine tibi deuinctus fui, vt
vix quoquā ex eo me postea cō-
uerterim, vix fecerim quidquā,
quin tu mihi pater, Phæb⁹, tecū-
que liberi tui tāto patre dignissi-
mi subinde occurreretis; nihilq;
magis cōcupierim deinceps, quā
vestro amore, quem erga me sin-
gularem ostendistis, dignus vi-
deri. Domum itaq; reuersus, dū
inter alia & sermonē illum tuū
reputo mecum, quē de noua tuā
quam ad Mœni ripam statuis
vrbe

DEDICATORIA.

^S
 vrbe HEIBACO nobiscum cō-
 tuleras ; eaq; diligentius omnia
 perpendo quæ a te de situ vrbiū,
 ædificiis, priuilegiis, legibus ob-
 seruata dictaque memineram :
 cœpi in caussas magnitudinis vr-
 biū curatè inquirere : principiò
 non aliam fane ob causam, quã
 vt vbi eadem de re iteratò verba
 facere cōtigisset, solidius dispu-
 tarem. Verum cum postea con-
 tinuata lectione & non medio-
 cri studio, ea quæ ex philosophis
 & historiarum scriptoribus ex-
 cerpseram, in iustum volumen
 & ordinem quẽdam excreuisse
 animaduenterem : tunc mutato
 priore consilio, & in lucẽ hęc e-
 dere, & tibi humanissime Comes,
 inscribere placuit ; non solum vt

EPISTOLA

animi grati erga te testimonium
 meum extaret aliquod, sed etiã
 quia æquum est, vt quo auctore
 nouum quod opus concinnatũ
 fit, eodẽ auspice prodeat. Adde
 quod vnus tu rerum istarum o-
 ptimus prudẽtissimusq; æstima-
 tor, qui ad salutem ciuium po-
 pulorumq; incolumitatem, &
 vitam multorum quietã & bea-
 tam natus, eaq; prudentia sis, vt
 nouam ipse urbẽ per te descri-
 pseris, fundaueris, statueris; qua
 laude maiorẽ Reges magni nul-
 lam censuerunt. Tuum erit, am-
 plecti huncce meum conatum,
 & si vires animo non responde-
 rint, etiã ignoscere. Serena autẽ
 fronte munusculũ hoc accipies,
 si cogitabis, non eandem ad re-
 munc

DEDICATORIA. 7

munerandum mihi, quam tibi ad bene de me merendum esse facultatem. Vale Comes inclyte.

A 4

m
tia
re
tū
de
o-
na-
oo-
&
ea-
vt
cri-
qua
ul-
m-
um,
de-
utō
ies,
re-
ne

INDEX CAPITVM.

- CAP 1, De urbium origine & fine.
 2, De Urbium situ ex aëris salubritate.
 3, De vbertate soli.
 4, De urbium amœnitate.
 5, De urbibus, quas flumen, lacus vel mare
 alluit.
 6, De urbibus bene munitis.
 7, De urbium commoditate, elegantia & ma-
 gnificentia.
 8, De urbibus ad vias Regias, vel in Imperii fi-
 nibus sitis.
 9, De thermarum salubrium opportunitate.
 10, De vicinitate metalli fodinarum & mine-
 raliū.
 11, De urbibus quæ Academiis, Collegiis vel
 Bibliothecis florent.
 12, De urbibus quæ magnorum Principū aulis,
 vel summis dicasteriis clarent.
 13, De urbibus quæ nobilium multitudo in-
 colit.
 14, De urbibus quæ negotiationibus & merci-
 moniis clarae sunt.
 15, De urbibus in quibus opificum omnis gene-
 ris magna est copia.
 16, De urbibus quæ ius ciuitatis facile pere-
 grinis & aduenis tribuunt, ciuibusq; pri-
 uilegiis

- uilegia varia largiuntur & conseruant.
- 17, De urbibus que matrimoniis fauent.
 - 18, De urbibus in quibus asyla.
 - 19, De crebris spectaculis, missilibus, publicis conuiujs, alijsq; ludis.
 - 20, De urbibus que arario student.
 - 21, De urbibus que annonae curam prudenter gerunt.
 - 22, De iis qui diuersa oppida in unum contrahunt, vel vicinas vrbes diruunt.
 - 23, De urbium legibus & Politeia.
 - 24, De urbibus nonnullis que ad summam magnitudinem peruenerunt.

C A P. I.

De urbium origine & fine.

HOMO societatis est appetēs
& utilitatis; inde fit vt suapte
natura se ad cœtus conferat,
a quibus parata sibi videt adiumenta
vitæ iucundius, commodius tutiusq;
degenđæ. Quis tantæ vñquam indu-
striæ tantæque sollertiæ repertus, qui
necessaria solus sibi ipse subministra-
re & se ab aliorũ iniuria tueri potue-
rit? Conueniendum hominibus pro-
fectò vt dando, accipiendo, commu-
tando, communicando, alter alteri
quod satis est, suppeditaret, fuit. Hinc
primò factum, vt plures familię vnum
in locum conuenerint, vnâque certis
legibus habitare cœperint: hinc vi-
ci, hinc pagi, hinc oppida: ex domo-
rum enim coniunctione vici; ex vico-
rum continuatione, pagi; quibus cum
imbecilliores a valentioribus se tueri
requirēt, loca naturâ munita & tecta
conqui-

INCREMENTA VRBIVM. II

conquirere, aut arte munire necessitas fuit; fossa, vallo, mœnib. & turribus; vnde oppida & vrbes. Tum res cōmunem utilitatem continentes, ait Cicero^a, quas publicas appellamus; tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt; tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicim⁹, inuēto & diuino & humano iure mœnib. sepserūt: & Horati⁹:^b

^a Pro Sestio.

---- dehinc obsistere bello,

^b lib. I. Satyr. 3.

Oppida cæperunt munire, & ponere leges. & alibi:^c

Syluestres homines sacer, interpretæque Deorum

^c De arte.

Cædibus & victu fædo deterruit Orpheus.

Oppidum ait Isidorus, quidam ab oppositione murorum dixerunt; alii ab opibus recondendis; eo quod sit munitum; alii, quod sit in eo conuentus habitantium, & opem det mutuã contra hostes. Cæsar^d autem, Oppidū^d inquit, Britanni vocant, cum silvas impeditas fossa, vallo ve muniunt, quo incursionem hostium vitanda causa conuenire consueuerunt. Porro quamuis hæ vo-

^d Commēt. 5.

12 HIPPOLYTI a COLLIB.

ces, *Oppidū, Vrbs, Ciuitas*, plerumque confundantur, diuersam tamen significationem habuisse certum est. *Oppida* non erant aratro cincta, *urbibus* que minora; quæ cingebantur, in nomen *urbium* transibant. *Vrbs* ab *vrbo*, vel *vruo* aratri lineâ, nomen inuenit.

e Cato lib.
4. de lingua
Lat.

Cato § in *Originibus* auctor est, eos qui *vrbes* olim cōdere volebāt, taurū in dextra, vaccam intrinsecus, iungere solitos, & ritu Sabino cinctos, id est, togæ parte, caput velatos parte succinctos, stiuam incuruam ita tenuisse, vt glebæ omnes intrinsecus caderent, atque sic *vrbo* seu sulco ducto, loca murorum designasse.

§ Virgil. Æ-
neid. 5.

§ *Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortiturq; domos: hoc flū, & hac loca Troia
Esse iubet: gaudet regno Troianus Acestes,
Indicitq; forū, & patribus dat iura vocatis.
Inter ciuitatem & urbem, ait Nonius
Marcellus, hoc interest; vrbs, ædificia;
ciuitas, incolas respicit; nec incolas tantum,
sed leges etiam. Enimvero fieri potest vt vrbs
mœnibus & ædificiis, imò etiā hominum multitudine ab-
undet,*

INCREMENTA VRBIVM. 13

undet, rerumq; ad victū necessaria-
rum copiā, nec tamen ciuitas sit, nisi
legibus ac magistratum imperiis ci-
ues contineantur. Hoc enim, ait Sene-
ca^g, est vinculum quo Resp. coheret, ille est ^{g lib. i. De}
spiritus vitalis quem ciuitas trahit: nihil ^{clementia.}
ipsa per se futura, nisi onus & praeda, si mēs
illa subtrahatur. Urbem igitur rectē Ci-
cero^h definit tectorum coniunctionem, ^{h lib. i. de}
locis manūq; septam, delubris & spaciis cō- ^{Republ.}
munibus distinctam, in qua hominum cō-
tus sit iuris consensu & utilitatis commu-
nitione sociatus. quib. posteriorib. verbis
& Ciuitas definit, quę est collecta hominū
liberorū iure viuentium multitudo. Romā
vrbs & eā ciuitas incolit, ait ille. Atq; hęc
quidē de Caussis magnitudinis dictu-
ro, premittenda fuere; quibus hoc ad-
do, Ciuitatem hodie vel potētorum
vi constitui, vel eorum, qui se liberta-
temque suam sub alterius imperium
ac arbitrium sponte subiecerūt. Iam
vt ordine de re proposita differā, pri-
mò ea perstringam, quę ad urbem in-
animam, vt ita dicam, spectant, situm

14 HIPPOLYTIA COLLIS.
scilicet, mœnia, ædificia & similia; de-
inde ea persequar, quæ ad urbem ani-
matam, vel ciuitatem, hoc est, ad ci-
ues, incolas, negotia quæ tractant &
munia eorum respiciunt.

C A P. 2. *De urbium situ ex ae-
ris salubritate.*

• Strabo •
lib. 6.

A D beatam ciuium vitam, nõ suf-
ficit populum optime institutũ
habere, nisi opportunitas vrbis ea sup-
peditet, quæ ad vsum vitæ tranquillæ
sufficiant. In condēdis vrbibus, ^a pri-
ma ea cura esse debet, vt locus saluber-
rimus eligatur; altera, vt fertilissimus;
tertia, vt commodissimus, & ad nego-
tiationes & res bellicas. Consistet ergo
opportunitas situs primò in aeris salu-
britate; nam cum isa nobis separari
non possit, perpetuoq; velut conna-
tus cohæreat, ambiatq; & lædat; vel
quod calidos immodice, vel quod fri-
gidos, aut ficos, aut humidos nos ef-
ficiat, eius prima quoq; cura meritò
nobis gerenda. Ideò Pallas Sapientiæ
Dea Musæum Græciæ conditura, lo-
cum

INCREMENTA VRBIVM. 15

7 cum in Attica saluberrimum, & aeris temperie optima elegit. Spartiani^b de^b Suidas colonia deducenda solliciti, consulto oraculo, responsum tulerunt; *Contra sacos edificarent.* Crotonienses loco saluberrimo ciuitatem condere a Diis iussi. Locus autem salubris cognoscitur, si excelsus & non nebulosus; non pruinosus, regionesque cæli spectet neque æstuosas, neque frigidas. *Quñ enim,* ait Vitruuius^c, *aura matutina cū* ^{c lib. i. c. 4.} *sole Oriente ad oppidum peruenient, & iis orta nebula adiungentur, spiritusq; bestiarum palustriū venenatos cum nebula mixtos, in habitatorum corpora flatus spargēt, efficiens locum pestilentem.* Item, si secundum mare erunt mœnia, spectabuntque ad meridiem, aut ad occidentem, nō erunt salubria: quia per æstatem cælum meridianū sole exoriente calefcit, meridie ardet. Apulia æstiuo calore maxime feruet, ita, vt ante finem Maii pene exusta sit. Siccitati aliud malum additur, innumerabiliū muscarū infestatio: ex quo Italorum prouerbiū:

16 HIPPOLYTI a COLLIB:

*Chi miol pruouar l' inferno**La state in puglia, in Abruzzo il verno.*

Loca quæ occidentē spectant, sole exorto tepescūt, meridie calēt, vesperē feruēt; quæ calor & refrigerationis mutatione subita, corpora quæ in iis degūt locis, vitari necesse est. Ad orientē cōuersę vrbes, ait philosophus^d, & ad eos vētos qui inde perflant salubriores sunt. Septētrionalis quoq; plaga non recipit mutationes noxias; & quia firmior est, corpora diutius seruat; quod quidem ex esculentis quæ reconduntur satis apparet; quæ dum modicis fenestellis ad septentrionem refrigerantur, tardius marcescūt; quæ verò ad calidas cæli partes ponuntur, facile & cito corrumpuntur. Locris & Crotone pestilentiam numquam fuisse annotatum est, vnde prouerbiū: *Crotone salubrius.* Sergianum^e He-truriæ oppidum ex Lunæ antiquæ vr-bis ruinis creuit, quū incolæ pestilen-tis eius litoris aura, quæ maxime ad Macrę ostium vergit, offensi, ædificia

in editis

^d Aristot. 7.
Politic. 9.

^e Iouius lib.
1. Histor.

in editiorē locum subduxissent. Stratonicus Musicus Seriphi agens, hospitem suum percontatus est, ob quam causam illic homines solum vertere iuberentur: quumque is respōdisset; *Flagitiosos tantum apud Seriphios exsilio mulctari; Quin^t tu quoq; , subiūxit, flagitii aliquid cōmittis, ut ex his locorum angustiis aerisque intemperie emigres?*

f Athenæus lib. 8. c. 7.

CAP. 3. De vbertate soli.

PORTIUS Cato cēsebat in inspiciendo agro duo præcipuè esse consideranda; salubritatem cæli, & vbertatem loci^a: quorum si alterum deesset, ac nihilominus quis colere vellet, eum mente esse captum, atque ad agnatos & gentiles deducendum. Neminem enim sanum debere sumtus facere in culturam sterilis soli; nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo pinguique agro dominum ad fructus peruenire. Nam vbi sit cum Orco ratio ponenda, ibi nō modo perceptionem fructuum, sed & vitam colonorum esse dubiam, vel potius mortem

a Columella lib. 1. c. 3.

B

18 HIPPOLYTI a COLLIB.

quæstu certiolem. De aeris temperie egimus capite præcedenti: nunc addimus, ad magnitudinẽ vrbis non parum facere agri vicini bonitatem, quæ ciuibus alimoniam abunde suppeditet. Cum Diogeni ^b quidam exprobraret, *Te Sinepẽses Ponto exulem esse iusserunt; At ego (inquit) illos hac damno pœna, ut in Ponto extremisq; Euxini litoribus inclusi perpetuo maneant: eos potius exfulare innuens, qui infelici regioni tanquam adscripti erãt. M. Cato ^c nouem conditionibus bonum agrum describit, quæ si nõ coniuñctim omnes reperiantur; nam difficile id admodum; is optimus erit, qui plura ex his habebit. Primam agri qualitatem illic esse vult, vbi vineæ esse possint, bono & multo vino: secundam, vbi hortus irriguus; tertiam, vbi salicta; quartam, vbi oliueta; quintam, vbi pratum; sextam, vbi campus frumentarius; septimam, vbi sylua cædua; octauam, vbi arbustum; nonam, vbi sylua glandaria. Quĩ fit quod plerẽq; Italiae*

^bDiogen.
Laert. lib. 6.

^cDe re Ru-
stica, cap. 1.

INCREMENTA VRBIVM. 19

Italiae & Galliae vrbes, tot incolis exũ-
dent? quia vbique vitalis & perennis
salubritas conspicitur, eximia caeli tẽ-
peries, campi fertiles, aprici colles, in-
noxii saltus, opaca nemora, munifica
sylvarum genera, metallis grauida,
nobilis pecori vellera, optima tauris
colla, perspicui & piscosi lacus, flumi-
na fontesq; saluberrimi. Agrum cõ-
sideremus Neapolitanum, cuius tan-
ta vbertas, vt *Bacchi* merito & *Cereris*
certamen a Floro vocetur. Arua ipsa
arbutis, iisque frequentissimis confi-
ta sunt; arbores plerq; patentissimis
ramis diffusę & in vastam proceritatẽ
confurgentes, vitibus amictę, quę ge-
niculato procursu ad cacumina scan-
dentes, atque inde præcipitata, ad so-
lum vsque peruenientes, ea sunt fera-
citate^a, vt vna arbor (incredibile di-
ctu) eam vini ferat vim, quę quinque
clitellariorum mulorum onus sit. At
quę vina? generosissima, & quę ve-
teribus etiam in pretio; Massica, Cæ-
cuba, Falerna. Idem solum frumenti

a Foliet. de
laudib. Nea-
pol.

20 HIPPOLYTIA COLLIB.

ita ferax, ut a nullo, quod ea laude excellat, vincatur; quodque multis in locis si biennium quieverit, quatuor continuos annos restibile fiat. Quid de agro Mediolanensi dicemus, qui cunctis rebus tam necessitati mortalium, quam deliciis & voluptati opportunis abundat? Similia de Gallia, & Germaniae superioris & inferioris urbibus multis dici possent, quae solum vicinum habent frumenti & omnis generis fructuum feracissimum. Sanè mirae sunt, nec sine rubore referenda, quae de feracitate Insulae Hispaniae ab Hispanis traduntur, raphanos, lactucas, brassicas, quindecim dierum spacio a satu maturescere; pepones & cucurbitas sex & triginta dierum; vitem, intra annum frugiferam fieri; triticum (ne non omnia experirentur) principio Februarii humi conditum, ad idus Martias maturuisse. Obiicere hoc in loco quis posset, Athenas olim, hodie Noricum in Germania, & Limogeam in Gallia, aliasque nonnullas urbes, quae amplissi-

e Roderic.
Sant. parte
1. Hispan.
hist. cap. 4.
Rodericus
Tolet. 3. rer.
Hispan. cap.
20.

INCREMENTA VRBIVM. 21

amplissimæ cum sint, agros nihilominus steriles habēt. Sed nō difficilis est responsio: nam vrbes illæ aliis excellenti opportunitatibus, & a bonis agris haud procul absunt: adde, quod pauperiores ob agri sterilitatem se maiore conatu ad opificia dedere cogantur; qua de re suo loco, Deo fauente. Soli vbertati, lignorum subiungo copiam, lapidum & arenę. quæ enim harum rerum inopia laborant vrbes, difficulter ad magnitudinem aliquam perueniunt. Si domos ædificare volumus, tignis opus est; si coquere, non magis igne quam lignis carere possumus. *In conclusionibus* (ait Vitruuius^f) ^{lib. 8. c. 9.} id est, in obsidionibus, reliqui omnes faciliores sunt apparatus quam lignorum. Sat enim facile importatur, frumenta publice priuatimque congeruntur, & si desint holeribus, carne seu leguminibus defenditur. Aqua fossuris puteorum & de celo repentinis tempestatibus ex tegulis excipiuntur. De lignatione qua maxime necessaria ad ædificandum & cibum coquendum, dif-

22 HIPPOLYTI A COLLIB.

ficilis & molesta est apparatus, quod & tarde comportatur, & plus consumitur. Si igitur vrbi vicinæ fuerint siluæ, & lapicædinæ, arenæque, vel marinæ vel fluuiales, vel fossitiæ, ciuibus id ædificandi animum addet. Calx marmore, aut saxo albo, vel viuo silice optimè coquetur. Harum rerum neglectus, quæ prima fronte non magni videntur momenti, sæpe vrbibus nocuit.

C A P. 4. *De vrbium amœnitate.*

^aDiod. Sicul. lib. 36.

SCribunt^a Triocalam, Siciliae urbem *Τρίακάλαν*, hoc est, pulcra continere. Primum, quod scaturigines aquarum plurimæ in ea inueniantur, quæ dulcedine præstant: deinde, quod agris circumdetur, vinetis & oliuetis amœnis, & culturæ admodum aptis: postremò, quod optimè sit munita. Vrbs Granata odoratis citrorum viridariis & fontium perennium scaturigine, vermiculatisq; passim pavimentis admirabilis existimatur: Duæ ex aduerso exsurgunt Regiæ oppositis collibus, ^bita vt imagine quadam nauis hæc pro-
ram;

^bIouius in Consaluo.

INCREMENTA VRBIVM. 23

ram; illa, puppim obtinere videatur;
 Media vallis domorum frequentia
 celebris, urbem disternat maiore
 amœnitatis, quam munitionis studio.
 Quid de amœnitate urbis Neapolis
 dicemus, ubi ver perpetuum; neq; flo-
 ribus tantum vernant illa littora, sed
 nulla pars anni florum & fructuum
 expers? Numquã regio illa aut fri-
 gore rigit, aut niuibus horret, aut ge-
 lu torpet. Cumque ea ceterarum re-
 gionum natura sit, vt quod solum pin-
 gue ac ferax sit, necessariisque fructi-
 bus abundãs, id minime amœnũ esse
 soleat: contra, quod amœnum est, ab
 vbertate destituatur; cuiusmodi cir-
 cum Spadanos campos & Ligusticam
 oram cernimus; quorum illi frumen-
 ti ac lactis, necessariarumq; rerum fe-
 racissimi, amœnitate Ligusticorum
 litorum carent; ex aduerso frumentis
 destituitur maritime Ligurię omnib.
 amœnitatibus referta ora: iam tanta
 est agri Campani gloria, vt fœcun-
 ditas cum amœnitate certet; & regio-

¶ Foliet.
 dict. loc.

B 4

24 HIPPOLYTI a COLLIB.

nes, quæ alterutra tantum laude præstant, vtraq; superet. Non dissimilia de multis aliis vrbibus dici possent. Quàm amœni sunt iuxta Bruxellas horti, nitidissimè culti, in quibus varia hortensium fructuum genera pro diuerso anni tempore proueniunt? Mirum dictu quam agri & saltus vicini, vario auium ferarumque genere abundēt! Quid amœni⁹ (vt alia præteream loca) prospectu vrbis Basileæ? Nam cum ille omnis dupliciter commendetur: vel ex ipsa aspectus sui ratione, iustaque dimensione; vel ex rerum quæ aspectui subiiciuntur, specie, ac varietate; Basileenses vtroque gaudent. Amœni enim illi colles & campi quos vrbs aspicit, neque tam propinqui sunt, vt radios oculorum nimis cohibeāt, ac veluti carcere cōstringant; neque tam longe distiti, vt prospectus nullis locorum terminis circumscriptus, per immensam vastitatem excurrat, nulloque consistens loco hebetetur; sed oculis sat laxamē-
ti præ-

INCREMENTA VRBIVM. 25
ti præbent, eosque obiectu suo termi-
nant, ne latius circumiectorum acies
euanescat. Si visum demittas, Rhe-
num aspicias mediam urbem secan-
tem, & in eo pontem, hominibus re-
pletum: vt lucum Petrinum, & cetera
omittam.

CAP. 5. *De Urbibus quas flumen,
lacus vel mare alluit.*

QVatum maritimis subuectionib.
aliisq; nauigationibus vrbes di-
tescant & augeantur, incredibile di-
ctu. Si igitur commoditate aquæ na-
uigere fruantur, fieri vix potest quin
ad magnitudinem breui perueniant.
Sic Venetos, Genuēles, Massilienses,
Anglos, Belgas & Gallos videmus na-
uibus suis etiam remotissima quæque
orbis terrarum loca scrutari, & aro-
mata, vniones, sericum, aliaq; domū
referre. Constātinopolitanæ vrbis si-
tum commodissimum esse oportet,
cum in Isthmo sita, ^a tribus partibus
portuoso mari alluatur, Propontidi &
Ægæo mari imperet, Euxino pariter,

^a Petr. Gill.
in Topogr.
Constan-
nop.

26 HIPPOLYTI a COLLIB.

vno illud ostio claudens, Bosphoro scilicet, quē inuitis Constantinopolitanis transire nemo potest: Asiæ & Europæ veluti pons est, & porta vtriusque orbis expeditior quam Hellespontus; vt meritò *Europa totius arx* vocari possit, atque orbis quendam Principatum præ se ferre non obscure videatur. Sic Alexandriam duo maria vndique alluunt; alterum a Septentrione, quod *Ægyptium* dicitur; alterum, a meridie, quod *Mareotis* appellatur: Hanc Nilus multis fossis tã e superioribus partibus, quam e lateribus adauget, per quas multò plura importantur quam mari; vnde fit vt portus, qui in lacu est, ditior sit maritimo. Tarentum vrbs præclara in insulam traducta, mari cingitur, vt Venetiæ. Iuxta Lugdunum atrox & feruens Rhodanus per fines Heduorum fluentem Ararim cum quadam aquarum modestia excipit, ac trãquillum & cursus suos dissimulantem humeris portat in Massiliense pelagus, terras

INCREMENTA VRBIVM. 27
ras proluens fertilissimas. Vnde Clau-
dianus^b Poëta:

b lib. 2. ad
Eutrop.

*Quam Rhodano stimulatus Arar, quos
inter aprica*

*Planities, Cereriq³ fauet, dēsisq³ ligatur
Vitib⁹, & glaucos fluctus attollit oliuæ.*

*Dives equis, felix pecorum, pretiosaq³
picto*

Marmore.

In confesso est hisce fluminibus fecundari agrum & populum importata annona lætari, & quia in mare Ligusticum decurrunt, importandis & exportandis mercibus accommodatissima esse. Turrianus quidam Mediolanensium prætor, ad confirmanda populi studia, omnes operas ad Ticinũ conduxit, c vt non procul ab Abiatio oppido emissarium nauigabile, deriuata parte amnis ad urbem perduceret, ad facilimas subuectiones importandorum ex agris fructuum; qua incomparabili commoditate populus in cottidianos vsus perpetuo fruere-
tur. *Non sine caussa* (ait de Roma Liui-

c Iouius in
vita Otto-
nis.

dlib. 5.

us^d) *Di hominesque hunc urbi condenda locum elegerūt: saluberrimos colles, flumē opportunum, quo ex med. terraneis locis frugis devehatur, quo maritimi com meatus excipiantur: Mare vicinum ad commoditates, nec expositiū nimia propinquitate ad pericula classium externarū. Sed quid in re tam clara exemplis opus? si quis quātum nauigera flumina vrbes iuuent scire vult, is eas perpendat vrbes, quæ in Italia ad Arnum, Athesin, Padum: in Gallia, ad Ligerim & Sequanā: in Germania, ad Rhenum & Danubium positæ sunt. Perfluunt ait de Adiabena^e Ammianus Marcellinus, potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, (Diauam & Adiauam intelligit,) & Marsias flumen regium & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabilis per omnes est riuos, insulasque circum fluens ditat, & arua cultorum industria rigās diligentius, vomeri & gignēdis arbustis habilia facit. Inter flumina verò ea præstantiora habentur & utiliora, in quibus nauigia vltro citroque discur-*

• lib. 18.

lib. 18.
lib. 18.
lib. 18.

INCREMENTA VRBIVM. 29

discurrere possunt, torrentia periculosa & minus idonea sunt. Porro quia de fluminibus hoc in capite mentio facta, addendum est, inter urbis maxime necessaria, aquam esse salubrem: hoc enim elemento nulla ratione carere possumus. quia in re veteres diligentissimi fuerunt, qui non modo oppida urbesq; condituri, sed & dum castra stativa eligebant, in puram inquirebant aquam. *Magna urbis utilitas, inquit Vegetius, cum perennes fontes murus includit. quod si natura non prestat, cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei, aquarumq; haustus funibus extrahendi.* Aqua ea optima, quæ motu velocissima, limpidissima aspectu, leuissima pondere, facilima cõcoctu, ab ortu solis ad occasum incitata est. Si aquam contingat alicubi infalubre esse, confestim ex habitatorum facie cernitur. Quod si aquæ potores validis corporib⁹, nitido colore, oculis acris sint, de aqua non dubitandû; secus, si contra. Aquis gelidis & salu-

lib. 4. c. 10.

8 Arist. 7.

Polit. 9.

30 HIPPOLYTI a COLLIB.
bribus Basilea abundat, in ipsa vrbe
scaturientibus & aliunde adductis.

C A P. 6. De urbib. bene munitis.

Quia urbium ædificatio duplicem
habere causam videtur, utilitatem
commodè viuendi in societate, eam-
que augendi, & securitatem ciuium:
ad magnitudinem urbium non parum
faciet, si aduersus quoslibet belli im-
perus munitæ fuerint, fossa, vallo, mœ-
nibus. *Maiores nostri, ait Liuius, a castris
munita, portus ad omnes casus exercitus
ducebant esse, unde ad pugnam exirent,
quo tactati pugna receptum haberent.* Ar-
ces & muri muniti, paucorum opera
magnam hostium manum arcere pos-
sunt, pugnantibus vel solis elementis
aduersus obsidentes, ut frigore, plu-
uiis, æstu & comæatus penuriâ: quæ
sæpe ingentes copias cogunt inuitos
obsidionem soluere: Et salui sunt ci-
ues eò confugientes, qui alioquin in
urbibus malè munitis, hostium omni-
bus iniuriis expositi manerent. Exem-
pla hinc magnarum & potentissimarum ur-
bium

lib. 35.

INCREMENTA VRBIVM. 31

bium adducere possem, quæ firmis-
 simo murorum ambitu propugnacu-
 lis, multisq; ad hostium furorem ar-
 cendum peridoneis, turribus formi-
 dabiles sunt; sed iis in re tam aperta o-
 pus nõ est. *Vrbium fosse, ut testatur Ve-*
getius^b, latæ esse debent, altissimæq; id^{b lib. 4. c. 5.}
est, profundæ, ut nec facile possint coæ-
quari, replerique ab obsidentibus; & cum
aquæ cæperint inundari ab hostibus, con-
tinuari cuniculum minimè patiantur. Nã
duplici modo opus subterraneum peragi
earum altitudine & inundatione prohi-
betur. Quod ad murũ attinet, audia-
mus Vitruuium^c; Collocanda, inquit,^{c i. lib. 3.}
oppida sunt, non quadrata nec procurren-
tibus angulis, sed circuitionibus, uti hostis
ex pluribus locis conspiciatur, & excogi-
tandum, ut portarum itinera non sint di-
recta, sed sinuosa. Et Vegetius:^d, Ambi-^{d lib. 4. c. 2.}
tum, ait, muri directum veteres duci no-
luerunt, ne adictus arietum esset disposi-
tus, sed sinuosis anfractibus, iactis funda-
mentis clausere vrbes, crebrioresque tur-
res in ipsis angulis erexerunt. Verum de

32 HIPPOLYTI a COLLIB.
ratione muniendi, non desunt etiam
ex recentioribus, viri magni, qui do-
ctè admodum & ad nostra tempora
congruenter scripserunt. Quæri hoc
in loco potest, an artes & propugna-
cula (quæ vulgò *castella* & *citadella* vo-
cantur) in urbibus collocata ad earum
magnitudinem faciant. Dubitandi
caussa, quia ciues talium urbium ab
hostium iniuriis tutiores videntur:
contrarium nihilominus a prudētio-
ribus responderetur. quia mercatores
præcipue ea loca fugiunt, quæ arcis a-
licuius præsidio tenentur, quod ea vix
vniquam sine tyrannide præsuman-
tur: Ideò Pedianus *arcem* definit *sedē*
tyranni. Et, vt vno rem verbo dicami
solent eiusmodi arces, quod vsus cot-
tidie docet, Principibus vtiliores esse,
quam ciuibus. Imminet quoque per-
petuum periculum, ne arcium præfe-
cti se ad urbem prodendam corrumpi
sinant, ambitione ducti, auaritia, odio
vel perfidia: qui metus ciuibus alacri-
tatem adimit.

C A P.

Illud ad urbis quoque magnitudinem pertinet, ut edificia tum publica, tum priuata ad usum commoda, ad hilaritatem & amoenitatem iucunda, & ad urbis gratiam magnifica sint, siue molem siue materiam, siue artificium siue symmetriam spectes. Sint igitur urbiū plateæ directæ, ab vna ad alteram portam, & latæ, cum ad vecturam, tum aduersus ventos descriptæ: ad quas, ædes priuatorum ad pares constituentur dimensiones: quam rem *Vespasianum Gonzagam* Principem prudentissimum in instauratione Sablonetæ & Bozoli, summè nostro tempore obseruasse vidim⁹: cuius ob id quoque lubenter meminimus, quod pater meus aliquando ab Aula illi præfectus. Nec verò potest haec laude spoliari Bernensium magistratus, qui formam ædificandi ciuib. proposuit certam, iuxta quam ædificaturo, publicis impensis lapides & ligna vsque ad

locum ædificii conuehantur. Actam-
 et si forma illa non a prudente archi-
 tecto vsquequaq; profecta esse videa-
 tur, vt quæ porticus atque ædes nimis
 humiles habeat, minusq; commodas,
 tamen ob proportionē seruata[m] vrbs
 elegantissima iudicatur. In platearū
 triuis latiores areæ relinqui solent,
 ad fora boaria, pistoria, piscaria, sua-
 ria, olitoria & similia. Et si erunt mœnia

lib. i. c. vlt. (ait Vitruuius^a) *secundum mare, area
 ubi forum precipuum constituatur, eligē-
 da proxime portum; sin autem mediterræ-
 æa, in oppido medio.* Prolixus nimis fo-
 rem si Italiæ & Galliæ tot præclararū
 urbium elegantiam & magnificentiā
 recensere vellem: sed & Germania
 me detineret nimium, si exempli gra-
 tia, Augustam Vindelicorum, Norim-
 bergam, Vratislauiam, Argentora-
 tum, Viennam, Antuerpiam, Bruxel-
 las, Brugas, aliasq; complures descri-
 berem, quæ non minore laude dignæ:
 nam sumtuosissimis ædificiis structu-
 ra solida & firma, plateis amplis ac ni-
 tidis

INCRÉMENTA VRBIUM. 35
tidis illis nequaquam cedunt. Vnico
urbis Neapolis exemplo contentus e-
ro, vbi infimorum etiam ædes altitu-
dinem Nobilium domorum æquant,
omnesque penè in quintam cōtigna-
tionem, nonnullæ etiam in sextâ cō-
furgunt, toti deniq; familiis sedes præ-
bent, & frontium specie atq; pulcri-
tudine nobilium domibus pares sunt:
nam & ostia & fenestras affabrè factas
habent, antisq; & epistyliis & zopho-
ris ac coronis mirificè exornatas. I-
pforum verò nobilium domibus ^b ni-
hil ad magnificētiam deest; nam ma-
xima pars ex lapide sunt quadrato, pe-
ristyliaque habent atq; ornatissimas
& laxas porticus; quæque vnica istius
urbis commendatio est, maxima illa-
rum pars hortos pensiles sustinent, fe-
licissimarum quarumuis arborum fil-
uis consitos, ad secundam contigna-
tionem sublatos, in qua herilis habi-
tatio est, vt ex ipso triclinio & cubicu-
lis, quibus herus vtitur, fit in hortos ex
æquo transitus. Verum publicis in o-

^b Vbert. Fol.
de laud. urbs
Neap.

36 HIPPOLYTI a COLLIB.

^cSueton. in
Augusto.

^dIouius in
Magno
Sfortia.

peribus magnificentia magis est effe-
renda. Quis namque dubitat quin tē-
pla, fora, theatra, amphitheatra, basili-
cæ, Mausolæa, pyramides, thermæ,
poritæ & eiusmodi edificia, vrbes red-
dāt illustriores, vt si ex solido marmo-
re, prudenti structura, vel alia ratione
conspicua sint. Augustum Cæsarem
adeo urbem Romam excoluisse scri-
bunt ^e, vt iure gloriatus sit, marmore-
am se relinquere, quam lateritiam ac-
cepisset. Publica opera suo nomine
exstruxit, forum cum æde Martis Vl-
toris quam Philippensi bello vouerat,
templum Apollinis; condidit & To-
nantis ædem in Capitolio, Cantabri-
co bello votam, quā nocturno itinere
fulgur ipsius lecticam perstrinxisset;
Fecit & portum, Basilicamque & alia.
Cuius exēplum secuti sunt multi ex
successoribus, qui magnificentia ædi-
ficiorum multipliciter eum supera-
runt. Magnus Sfortia ^d, patriam Co-
tignolā fortuito incendio absumptā,
priuata liberalitate instaurandam sus-
cepit;

cepit; singulos etiam ciues cohortādo, vt ædificare luculentius vellent, quando ipse lateres, materiam, calcē se gratuito collaturū profiteretur: Factumque subiinde est, vt celeriter adornatis domibus, directisque viis, priuatim & publice, gratiæ Principi ingētes agerētur, quod opportuna liberalitate & priuatæ commoditati, & elegantia publicæ consulisset. Possent complures alii nominari, qui exstructis operibus magnificis, templis, xenodochis, scholis, aqueductibus, Gymnasiis, pontib⁹, palatiis, prætoriis, aliisque, vrbes suas illustriores reddidere. Roma, Nemausum, Verona, Dola amphitheatris & Basilicis: eadē Roma, Florētia, Mediolanū, Ambianum, Argentinæ aliæq; templis augustis & amplissimis celebres sunt.

CAP. 8. *De urbibus ad vias regias, vel in Imperii finibus sitis.*

AD magnitudinem vrbis plurimū conducet, si ita sita sit, vt illac homines cotidie multi iter facere co-

38 HIPVOLYTI a COLLIB.
gantur; tum, quod ab extraneis multa
importentur ad victum vestitumque
necessaria; tum, quod ea ratione vecti-
galia augeantur. Quod si huc accedat,
vt in Imperii vel Regni alicuius finib.
iaceat, commoditas ad magnitudinē
tāto maior erit. Qui ex Italia vel Ger-
mania in Hispaniam proficiscuntur,
ii fere omnes Genuam petunt; & con-
tra, qui ex Hispania in nostras ten-
dunt regiones: inde fit vt vrbs hæc, ob
tantorum regnorum vicinitatem, &
commercia multis fruatur cōmodis,
ex quibus ciues ditescant. Similia de
Antuerpia, Amstelrodamo, Veneriis,
Augusta Vindelicorum, aliisque vrbi-
bus dici potest. Nec dubium est, hoc
inter alia Mediomatricum vrbi, Co-
loniæ, Geneuæ, Argētine summè pro-
fuisse, quod in Imperii finibus iacent.
Traiectum in Frisia, vrbs potēs, a tra-
iiciendo dicta existimatur, ob frequen-
tem mercatorum aliorumq; per hæc
urbem transitum: habet quinetiam
multa oppida vicina, ad quæ breuissi-
mo

mo tempore, Traiecto perueniri potest. Creuit Lugdunum Galliaë, ob magnum exterarum gentium cõcursum, quem parit situs: est enim ita in finibus Galliaë, vt medium ferè totius Europaë constituat, vnde ciues omne mercium genus transferre in quamcumque orbis partem possunt. De Cõstantinopoli paullo ante diximus, eam tam commodo loco sitam, vt nemo vltro citroque in Asiam vel Europam traicere possit, nolentibus Cõstantinopolitanis, cum sit velut porta & pons vtriusque orbis. Hispalis, quam vulgo *Seuillã* vocant, ita sita est, vt quotquot ex India naues pretiosissimis onustę thesauris Æolo fauente redeunt, eõ appellere, seseque exinannire cõpellantur: ex quo magno numero quotannis in Augusto vel Septẽbri incredibiles ei⁹ opes accrescunt.

C A P. 9. *De thermarum salubriũ
opportunitate.*

Hominum concursui, aquarum medicarum quæ vel potione vel

40 HIPPOLYTI A COLLIB.

ablutione iuuant opportunitatē cau-
sam præbere non exiguam, vfu com-
pertum. Natura nos docet, vt ea quæ-
ramus, quæ ad salutem nostram com-
pendii aliquid adferunt. Sulphurofas
comperimus, articulis neruisque vti-
les: aluminofas, pituitæ fluxionibus:
bituminofas, aluum sine dolore sol-
uere. ^{a lib. 31. c. 1.} Thermas salubres cenfet ^a Plini-
us in Aquitania apud Tarbellos, & in
Pyrenæis montibus, Puteolos in Cæ-
pania, Sextias in Narbonensi prouin-
cia; ita dictas, quia apud eas Sextius
quidam oppidum condidit: nusquã
tamen largius quam in Baiano sinu
proueniūt. Sinuessanæ sterilitati fæ-
minarum, & virorum insaniam medē-
tur; at quæ in Ænaria insula reperi-
untur, calculosis profunt. Mirabilis
aquarum calidarū ad Budam in Hun-
garia & ad Badenas tam Helueticas
quã Marchionatus natura fertur; quū
ebullientis aquæ tantus sit feruor, vt
manibus vix tentari possit. Aquis-
granum pari ratione nobilitāt aqua-
rum

INCREMENTA VRBIVM. 41
rum calidarum yberrimi simul & sa-
luberrimi fontes, nec calore nec hu-
more deficienti, tantaque copia sca-
turientes, vt singuli plures balneorū
alueos non exiguos noua cottidie
aqua implere queant: quorum multi
intra mœnia, ceteri in vico suburba-
no. Fabariæ quoque, vulgò *Pfeuers*,
Thermę apud Rhætos ad cœnobium
Benedictinorum vetustissimum, sub
Friderico II Imperatore repertæ^b vt ^bStumpf.
ceribus, Chironiis, corporibusq; vel ^{lib. 10 Hel-}
morbo, vel labore resolutis, mirè vti- ^{uet.}
les. In profundissimo & angustissimo
hiatu, ad cuius apicem æstiuo tempo-
re meridianus sol vnica tantum hora
pertingit, sitæ, aquam fundunt calidā,
pellucidam, insipidam, Maio primū
mense ex scopulo prorumpentem,
Septembri denuo euanescentem, sex
ferè mensibus feriatā. Valesiani quo-
que thermas Viberas siue Brigias ha-
bent, sulphureas: habent quoq; Leu-
cinas tanti feruoris, vt cocturæ etiam
inseruiant; ad quas incolæ & aduenæ

42 HIPPOLYTIA COLLIB.
crebri confluunt. In agro Senensi
quatuor millibus ab vrbe passuum a-
qua reperitur, quam vulgo *Bullulam*
vocant, ad quam tamquam saluberri-
mam & quæ verno tempore epota,
pluribus morbis prodest, ingens ho-
minum concurrat multitudo: Quod
idem de Balneis Lucensibus dici po-
test. Vrbi quoque Neapolitanæ e-
ximia additur gratia tepētium fontiu-
um, qui non modo delicatum vsu
balneorum præbent, sed ad complu-
ra morborum genera sananda & le-
uāda miras habent virtutes: Sulphu-
reæ quinetiam sunt venæ, ex quibus
exhalans vapor per subterraneos spe-
cus ad corruptos humores excitan-
dos, debilitataque membra corrobo-
randa, doloresque tollendos mirum
in modum valent.

C A P. IO. *De vicinitate Metallorum
fodinarum & mineralium.*

Cum vsu compertum sit metal-
lorum & mineralium fossionem
vberem & magni quæstus esse, inde
fit ut

sicut vt homines libenter ea loca quæ-
 rant, quæ metallifodinas vicinas ha-
 bent, vel loca mineralia. Hispaniæ
 felicitatem admiratum Possidonium
 a ferunt, Hispaniæ subterranea non
 infernum, sed Plutum ipsum, id est,
 opulentię Deum, nominasse: eò quod
 tanta in eo terrarum tractu metallo-
 rum esset vbertas. Aurũ laudatissi-
 mum adfert Bætica, quæ totius Euro-
 pæ maxime Australis; vt Aphricæ Æ-
 thiopia: vicena millia pondo auri an-
 nis singulis Asturiam atque Galleciã,
 & Lusitaniam præstare, viri fide di-
 gni affirmant. Italia b metallorum est
 adeo fertilis, vt interdicto quondam
 opus fuerit ei parci. Exstat lex Cen-
 soria Ictimulorum auri fodinæ, qua
 in Vercellensi agro cauebatur ne plus
 quinque M. hominum in opere pu-
 blicani haberent. c Scribit Bonfinius
 d in plerisque Pannoniæ fluminibus
 auri optimi ramenta inueniri; Sed &
 Transyluaniam non solum pecoris,
 vini, frumenti, sed argenti etiam &

a Cæl. lib.
 18. cap. 22.

b Plin 3. c.
 10.

c Idem 33.

cap. 4.
 d Decad. 1.
 lib. 1.

44 HIPPOLYTI a COLLIB.

auri feracissimam esse idem auctor est: ibique amnes nonnullos auri fragmenta, quandoq; sesquibralia trahere, quum montibus sit undique circumseptæ in coronæ speciem. Æneas Silvius^r testatur Cuthnam in regno Boemiæ argenti inexhaustas foudinas habere. Tempore Plinii^f constat adhuc per Hispanias visos ab Annibale inchoatos argenti puteos sua peculiaria ab inuētorib. nomina habentes, ex quibus *Bebelo* appellabatur, qui ccc pondo Annibali indies subministrabat, ad quingētos iam passus cauato monte. Montes qui in Foro iulio sunt, omnibus fere metallorum generibus abundant, nēpe ferro, plūbo; marmor etiam habent nigrum, candidum, variū, lapillos carneolos, berillos & similes, item crystallum. Iā de Salinariis aliquid dicamus. Salis genera hæc recēsentur, cęsum, fossitium, fontanum, fluuiatile, lacustre, & marinum. Scribit Marinæus^s apud Ribagorciā in Hispania sal lapidum
more

o Hist.

Boem.

lib 33. c. 6.

lib. 1 de
reb. Hispan.

more cædi, & arborum instar pullula-
 re & renasci. Drepanum vrbs Siciliae
 falsis gaudet stagnis, quæ solis ardori-
 bus deficcata, incredibilem salis copi-
 am præbent. Cardonæ quam pluri-
 mi se ex salis mercatura sustentant:
 præstat enim ille locus salis fertilitate
 vicinis omnibus. Notum illud, quan-
 tum lucri ex Salinis Gallicis percipia-
 tur: nam videmus sæpissime nauium
 peregrinarum classes ad mare Galli-
 cum appellere, salis exportandi causa.
 Salinæ vberrimæ in Germania sunt,
 Lunæburgi & Halæ Saxonum: vnde
 præcipui ciuium vitam adeò honeste
 tolerant, vt mercatura illa nobilitatis
 species esse censeatur. Restaret vt &
 de terris dicerem fœcundis sulphure,
 bitumine, pice, naphtha, succino; sed
 cum breuitati mihi præscriptæ paren-
 dum sit, & hæc apud alios reperian-
 tur, hoc vnum dixisse sufficiat: Papa ^{hh Ioh. Cæp.}
 Pio II sedente in agro Tolphano pro-
 pe Cærum cellas, montes aluminis pa-
 refactos esse, ex quibus prouentus an-

^{hh Ioh. Cæp.}
 in Vita Pii.

lib. Brut. lib. 5. hist. Flo-
rent.

nul c. millium aureorum nummum
summam excedunt. Et quantū Vola-
terraniⁱ ex aluminis fossura ditefcāt,
sed & ii qui hoc negotii genus tractāt,
palam est.

C A P. II. *De urbibus quæ Acade-
miis, collegiis vel Bibliothe-
cis florent.*

HActenus de vrbe inanima, id est,
de vrbis situ & ædificiis diximus:
iam tempus postulat vt ad ciuitatem,
quæ animata est, progrediamur; & ea
pariter quatenus ad vrbium magnitu-
dinē faciunt, examinemus. Inter quæ
primum locum dabimus *Academiis &
scholis*, quas vulgo *vniversales* vocant.
Nā vbi omnis generis disciplinæ pu-
blice gratis, & cum applausu explicā-
tur, solet meritò vrbs aliqua etiam a
remotissimis quibusque visitari; vrbs,
inquam, illa obscura esse non potest.
Vt enim magnetis montes, etiā si ple-
risque incogniti sint, chalybis aciem
magnete fricatam ad suas vertūt par-
tes: sic Academia ob docentium e-
ruditio-

INCREMENTA VRBIUM. 47

ruditionem, ex quacumq; orbis parte quamplurimos ad se ex præcipuis, quamuis terrarum spacio longè lateque diffitos, pertrahunt. Inde tot præstantissimos viros in exterarum regiones discendi studio legimus, in Babyloniā videlicet, Chaldæā, Mediam, Assyriam, Syriam, Phœniciam, Arabiā, Palæstinam & Æthiopiam profectos. Verum quid antiquioribus hisce exemplis opus? quot, quæso, in Germania, Gallia, Italia & Polonia oppida, quæ ante Gymnasia ibi constructa tam obscura fuerūt, ut Geographi ea noluerint vel exiguo aliquo loco tabulis suis dignari; eademque postea ad tantā magnitudinem ex solo studiosorum concursu, Academiæque celebritate excreuerunt, ut nunc cum præcipuis urbibus certent. id quod alio quoque loco^a dicere memini. Celebres Athenæ magis ex studiorum cultura, quam alia de causa fuerunt: ideo eas nonnulli *Museum Græcia* vocant, alii *culmen & firmamentum sapientiæ*. Mō-

^aIn Præcipe,
cap. 30.

48 HIPPOLYTI a COLLIB.
phis non solum propter religionem
& Deorum cultum, Regumq; sepul-
chra celebris, sed etiam sapientiæ stu-
dio summè floruit. Rhodus non tam
ob loci opportunitatem, quam ob Gy-
mnasium celeberrimū nota quondā
orbe toto fuit. Idem de Massilia olim;
Lugduno, Lutetia, Aurelia, Biturigi-
bus, Bononia, Salamanca, Patauiο, Pi-
sis, Vienna, Praga, Louanio, Heidel-
berga, Basilea, aliisq; dici posset. Por-
ro Academię celebriores futurę sunt,
si collegiis benè auctis & locupletatis
gaudeant, in quibus qui inter Schola-
sticos inopes sunt, vili pretio vel gra-
tis nutriuntur, vt ne penuria multos,
qui bonis ingeniis præditi sunt, stu-
dia deserere cogat. quam rationem v-
bique locorum, in quibus Academię
florēt, obseruari videmus. Patauii, vt
alia omittam Gymnasia, nouem col-
legia, ad sustinendam studiosorum iu-
uenum inopiam reperiuntur; Foro-
iuliensium, Feltrensiū, Spinellium,
Pithiū, Campionis, Neapolitanum,
Brixia-

Brixianum, Græcum, & Rauennate:
 Quo nomine liceat mihi vnū de mul-
 tis laudare Serenissimū IOANNEM
 CASIMIRVM Archipalatinat^o Ad-
 ministratorem, Principē æternā me-
 moriā dignum; qui, quāuis armis po-
 tius, quam literis excelluerit; collegia
 nihilominus litteraria, magnifica &
Neostadiæ & Heidelbergæ reliquit magnis
 redditib. locupletissima. Quod de A-
 cademiis & collegiis dictum, ad loca
 quæ religione præ ceteris commen-
 dantur, trahi possunt. Cuius rei exem-
 pla habemus apud Ethnicos. Non mi-
 nus enim religionis studiū, in Iudæo,
 Ethnico, Turco esse potest, quam in
 Christiano: in hoc tamen verius; a re-
 liquis ita differens, vti lux a tenebris,
 veritas a mendacio, vti corpus a Phā-
 tasmate. Perpendamus magnum ad
 templum Dianæ veterum cōcursum,
 Hierosolymam, Romā, Memphin,
 & alia sacris ædificiis insignita loca, &
 rem ita se habere fatebimur. Ceterū
 & Bibliothecas bene instructas, Aca-

D

50 HIPPOLYTI a COLLIB.
demiarum & urbium celebritatē au-
gere, dubium non est. Sunt *Bibliotheca thesauri litterarii*, in quibus optimo-
rum auctorum libri reconduntur, qui
& vniuersæ Reip. & priuatorum com-
modis inseruiunt. Larēsi laudes ce-
lebrat Athenęus, eiusque insignem li-
brorum numerum, refertq; inter eos,
qui admiratione digni visi sunt, in cō-
gerendis libris, Polycratem, Samium,
Pisistratum qui regnavit Athenis, Ni-
costratum, Cyprium, Regesque Per-
gami & Ægypti. Adrianus Iunonis
& Iouis templum Atheniensibus edi-
ficavit, communemq; omnibus Diis
ædem, in qua Bibliotheca erat & Gy-
mnasium Adriani nomine. Sed vt
propius ad nostra tēpora accedamus,
& Constantinum, Carolum Magnū,
Ludouicum Pium, Alphonsum Arra-
gonum Regem, aliosq; prætereamus:
Franciscum Primum, Galliæ Regem
Parisiis apud S. Victorem & in arce
Fontanablio, Bibliothecas præclaras
instituisse notum est, quas conquisitis
vndique

b1 Dipno-
soph.1.

INCREMENTA VRBIUM. SI
vndique libris rarissimis ex media vs-
que Græcia & Arabia illustrauit. Bo-
noniæ duæ sunt Bibliothecæ; vna ad
Saluatorem; altera, ad D. Dominicũ.
Florentiæ sex ostenduntur, ad Laurẽ-
tium, D. Marcum, D. Benedictum, ad
Sanctã Crucem, apud Episcopum, &
ad D. Mariam nouellam. Romæ coti-
dies aperitur per duas horas Biblio-
theca Græcis Latinisque libris exqui-
sissimis refertissima. De ceteris quæ
in monasteriis reperiuntur, nihil dicã.
Veneitiis quoque insignis Bibliotheca
visitur, quam BESSARION Vene-
tis legauit. Cur vero Serenissimi &
potentissimi FRIDERICI IV Ele-
ctoris, domini mei Bibliothecæ augu-
stæ, quæ Heidelbergæ in æde Sancti
Spiritus adseruatur, obliuiscar, quæ
libris optimis, iisque raris adeo reple-
ta est, vt cum præcipuis Italiæ & Gal-
liæ Bibliothecis certet? cui tam cele-
bri Bibliothecæ optimi Principis ius-
su præest PAVLVS MELISSVS, Va-
tes iam dudum toto celeberrimus orbe, c-

52 HIPPOLYTIA COLLIB.
iusque studio indefesso magnum ea
in dies incrementum capit.

C A P. 12. *De urbibus quae magnorum Principum aulis, vel summis dicasteriis clarent.*

Quis dubitat vrbes eas in quibus Imperatores, Reges aliiq; principes frequentius habitant, tum ob subditorum, quibus cum principe res est, cōcursum, tum ob multiplicia aulae ministeria, exterorumque principum & legatorum, aliorumque aduentum ampliores fieri? Adfert & principis habitatio hoc commodi, quod aedificiis splendidioribus magis vrbs exornatur, artibusq; manuariis & ceteris rebus ad victum vestitumq; necessariis, affluat necesse sit. Usus cottidie docet quantum incommodi principis ab ordinario habitationis loco absentia, ciuibus, qui muscas inter ea captare compelluntur, adferat.

Quo tēpore Pontifices Romā relicta Auenioni annos plus minus septuaginta habitauerunt, urbem plane desertam, undique corruerē

corrupte vidisses, ait Platina; ^a sed post reditum Gregorii XI, aliam protinus faciem induisse apparuit. Postquam Honorius ^b Imp. Româ relicta Ravennæ sedem Imperii constituit, confestim vrbs ista maximis cum ædificiorum priuatorum publicorumq; operibus, tum non mediocribus ciuium atque incolarum opibus creuit. Eandem quoque Valentinianus III pro Imperii sede habuit, causamq; dixit, vt omni munimentorum & ornamentorum genere insigniretur. Idem de Constantinopoli, Praga, Lutetia, aliisque vrbibus, in quibus Regia aliqua dici posset. Quod de Regiis sedibus dictum est, id ad suprema dicasteria, vbi negotia & controuersia priuatorum definiuntur, trahi potest: quo ob causarum forensium multitudinem quamplurimi confluant necesse est: quæ res immanem pecuniæ vim imensasque opes vrbibus accumulatur. Argumento est Iurisperitorum, procuratorum, scribarumq; infinitus nu-

^a In vita Gregorii.

^b Sigon. lib. 12. Imper. occid. lib. 15. Regni Ital.

54 HIPPOLYTI a COLLIB.
merus, qui ex tenui re ad amplissimas
opes perueniunt; quique magnificē-
tissimas passim comparant & ædificāt
ædes, latifundiaque & amplissima pa-
trimonia successorib. suis relinquūt.
Incredibile dictu esset, omnes qui iu-
diciis Romæ inseruiunt enumerare,
quot ibi auditores Rotæ? quot clerici
cameræ? quot thesaurarii? quot Ca-
meræ auditores? quot Protonotarii
Apostolici? quot subdiaconi? quot
Secretarii Apostolici? quot correcto-
res Cancellariæ? quot Sūmistæ? quot
abbreviatores? quot minores? quot
hostiarii Cancellariæ? quot scriptores
Apostolici? quot scriptores breuium?
quot procuratores Pœnitentiariæ?
quot scriptores Pœnitentiariæ? quot
collectores plumbi? quot correctores
Pœnitentiariæ? quot sollicitatores?
quot correctores Archiui? quot scri-
ptores Archiui? quot secretarii bulla-
rum salariatarum? Quid multis, quot
notarii? quot præsides Ripæ? quot cur-
sores? Tale quid de Parlamentis Gal-
liæ, de

liæ, de Tribunali summo Romani Imperii aliisque dici posset. In tantum apud omnes litium sitis creuit. Adde quod nulla sit pactio, nullum testamētum, nullum caput legis, nullum verbum, nulla syllaba, ex qua argumenta verisimilia ad litium propagationem exprimi non valeāt, maximo ciuium malo. Sed hac de re alio me loco ^{di-} ^{• In Princi-} ^{pe, cap. 4.} xisse commemorari. Vrbes quoque vbi frequēter Regni vel imperii comitia habentur, vel vbi Reges diadema te insigniuntur regnique ceremoniis more maiorum inaugurantur, in dies celebriores reddi dubium non est.

CAP. 13. *De urbibus quas Nobiliorum multitudo incolit.*

VRbes quæ à Nobilioribus coluntur, incrementum in dies capere oportet. Quæris quî fiat, quod in Italia magnificentiores vrbes, quam multis aliis in Regnis reperiātur: Sed non est difficile quod respondeam. Id enim fit tum aliis, tum hac præcipue ~~de~~ causa; quod Italos nobiles, loquor

§6 HIPPOLYTI a COLLIB.
de præcipuis, non de mercatoribus,
vrbes inhabitare non pudet; cum cõ-
tra multis aliis in locis, Nobilium ple-
rique rusticentur, id est, ruri vel in præ-
diis quæ possident, hæreant; eosque
qui in vrbibus habitant pro ignobili-
bus censeant. Nobiles qui in luce ho-
minum versantur, dignitatis suæ etiã
in ædium splendore, memores esse ne-
cesse est. inde ædificandi studium, ex
quo vrbiũ magnificentia. Quam
bene vero illud fiat, penes prudentio-
res iudicium esto. Nam ingenuè fate-
or, me non intelligere, quare hodie i-
gnobilius sit vrbes bene munitas in-
colere, quam olim, quo tempore splẽ-
didissimi equites consulum etiã in
præcipuis Galliæ & Germaniæ vrbi-
bus gerebant: aut, quare nobilius sit,
casæ alicui rustice imperare, quam vr-
bi sæpenumero Metropolitanæ. Nam
si vrbes a nobilibus incolerentur, non
dubium est, eos præcipuam magistra-
tus partem facturos. Neque verò me-
tuenda illis est potius generosi sangui-
nis sui

INCREMENTA VRBIVM. 57

nis sui cum plebeio, & ordinum ne-
scio quæ confusio, quam vel antiquis
Romanis, vel hodie iis quos diximus.
Scribit Vbertus Folietta, quod stupē-
dum est, & fere incredibile, Neapoli
plusquam septingentos ciues esse, vi-
corum, castellorum, vrbium etiā do-
minatu conspicuos: in quibus plus cē-
tum Principes, Duces, Marchiones,
Comites, magnusque eorum nume-
rus sit, quorum annua vectigalia quin-
dena aureorum millia excedant: nō-
nullorum etiam ad quinquaginta, aut
eo etiam amplius perueniant: vt verè
dici possit; maiorem propè esse in illa
vrbe feuda obtinentium, dominantium-
umque, quam in multis aliis opificū
& sellulariorum numerum. Alexan-
der Magnus vrbes plus septuaginta in
solo Barbarico ædificauit; sed illud
sēper, vel in primis aduertit, vt a præ-
cipuis & potentiorib. illorum regio-
num incolis habitarentur. Quod idē
obseruasse scribunt Tigranem in vr-
be, quam inter Iberiam & Zeugma,
quod iuxta Euphratem est, condidit.

Mercatores quum sine fraude pe-
cuniam faciunt, ingētes vrbi v-
tilitates adferre perspicuum est; per
illos enim quæ ciuibus superflua, ex-
portantur, & quæ nobis aliunde neces-
saria sunt, quæve apud nos non inue-
niuntur, ad vsum cottidianum impor-
tantur. Sed & mercatorum peritia &
opibus multa sæpe non leuia pericu-
la propulsari contigit. Hinc omnes
commerciis nobiles vrbes plerumq;
magnas esse videmus. Venetiis patrii
moris est, vt pars multo maxima ciui-
um tertia fere dici hora, vnum in lo-
cum coeat velut ad Emporium nego-
tiorum caussa. *Rino alto* est loco nomē,
vt alibi *Borsa*, vbi sine fremitu, sine al-
tercatione, tamquam nutu, non ver-
bis inter se paciscuntur, *cunctaq; orbis*
verius quam vrbis negotia incredibili si-
lento transigunt, vt ait Sabellicus. ^a Nul-
lum est Emporiū interni maris quod
a Gadi-

lib. 6. c. 2.

INCREMENTA VRBIVM. 39

a Gaditano freto inter Africā & Europam, in Syriam & Ægyptum ad ortum excurrit, ad Septentrionem vero & Boream in Bosphorum & Mæotidem paludem; nullus tam ignotus litoris recessus, quem Venetæ triremes ex antiquo ciuitatis instituto, non negotiorum causa frequentent. Testatur idem Sabellicus, naues Venetiis haberi, quæ statis anni temporibus ad merces, ex remotissimis locis conuehendas publice instruuntur; Ex his quatuor longè ex Syria, atque ex Ægypto totidem, aromata, sericum, vniões deferunt: Ex Libya tres, aurū, gemmas & mancipia: duæ ex interna Gallici maris ora, pretiosissimum velus & Hispanicum sericum, omnium nobilissimū: quatuor a Tanai & Mæotide palude, balsamēra, rapetas & smaragdos: quatuor ex Gallici Oceani Emporiis, lanas, aurum, aulza & Flandrensis panni vim ingentem. Hæc cum ita sint, quid mirum si ciuitas ista ad tātam magnitudinem excreuerit.

60 HIPPOLYTI a COLLIB.

Non dissimilia de Genua, Neapoli, Antuerpia, Amstelrodamo, Lubecaliisq; multis maritimis vrbib. dici potest; quam multa ibi quoque, quã magna, quam multiplicia mercimoniorum varietas, siue in maritima, siue in terrestria commercia, mercatorumq; multitudinem intueare? Maritimorũ quidem cõmerciorum, testis est portus in qualibet vrbium illarum, onerariis, & omnis generis nauigiis perpetuo refert⁹. Amplissimæ sunt societates in vectigalibus publicis exercendis, & in ceteris omnib. rebus, in quibus mercatorũ laborat industria, occupatæ. Ex hoc fonte nascitur, quod videmus Emporia, & annuos mercat⁹ vrbes nobilitare. Lugdunum Galliaẽ vrbs ob celeberrimum emporium & olim & hodie clarũ. Ormus, emporium felicitis Arabiç, ad tantam peruenit magnitudinem, vt dici prouerbio soleat, *Si mundus annulus sit, Ormum gemmam fore.* Similiter Frãcofurtũ ad Mœnum indies amplius & magnificenti⁹ ob duos

b Card de
rer. Variet.
lib. 1. cap. 4.

INCREMENTA VRBIUM. 61
ob duos illos annuos mercatus, fieri
videmus. Ceterum quæ vrbs com-
mercia ad se trahere cogitat, in id in-
cūbat necesse est, vt magna cura pri-
uilegia mercatorib⁹, etiam extraneis,
præcipue nundinarum tempore, cō-
feruentur, vt possit securè & ipsis &
mercibus esse accessus, mansio & re-
cessus. Sūt mercatores tempore em-
porii sub fide singulari & protectione
Principū, vel illius Reipubl. quæ nun-
dinas indulget. Iurisdictio quoque
mercatoribus, quod nec iure impro-
batur, summarie potissimum, & de
plano administrari debet, & bona fide
conseruari; prouidendumq; ne vis il-
lis fiat: Item, vt libris eorum fides ha-
beatur ad certam summam, observa-
tis circumstantiis, rationabili suspi-
cione destitutis.

CAP. 15. *De urbibus in quibus o-
pificum omnis generis magna
est copia.*

Quamuis apud priscos Romanos,
Lacones, Corinthios, Thraces,

62 HIPPOLYTIA COLLIS.

aliosque nonnullos populos, opifices
manuarii in pretio non fuerint quo
plures militiae studerent, non ideo se-
quitur etiam opificia urbibus non sum-
mopere esse utilia; fateor, si mecha-
nicæ artes cum liberalibus conferan-
tur, *sordidas* eas dici posse, sed non id-
circo opifices ab urbe pellendi; quia
viliores. Nec populi illi dum peregri-
nis lucrum indulserunt, opes suas in-
terim valde auxerunt; & docet usus,
opificibus manuariis nihil utilius esse:
quod intellexit iam pridem Alexâder
Imp. qui omnium fere opificiorum cor-
pora Romæ constituit, iisque immu-
nitates tribuit, ut necessariam operam

^aVal. Max. Reipubl. præberent. Massiliensium
lib. 2. cap. 1. legibus nemo in civium numerum re-

cipiebatur, qui artem nullam, qua se
sustentaret, haberet. Scribit Diodorus

^blib. 2. c. 10. ex septem tribubus Indorum quar-
tum locum opifices tenere, quorum
pars armis, pars rusticis instrumentis,
alii aliis machinis utilibus fabricandis
vocant: si non solum immunes a tri-

buto

INCREMENTA VRBIUM. 63

buto sunt, sed frumentum etiam ex Regia percipiunt. Ex Amasis Regis instituto, non solum cogebatur vnusquisque destinato magistratui, quo se artificio tueretur palam facere; sed etiam ex Græcia & Asia magnis præmiis manuarii isti euocabantur. Legē quinetiam, auctore Solone, Athenis fuisse proditum est, vt puberes omnes artibus^c addiscendis vacarent, quod ista fiebat ratione: proponebantur iis publicè singularum artium instrumēta, & quo quisque instrumento delotaretur, ea in arte instituebatur, vt naturam secutus tanto euaderet præstantior. Iacobum primum Scotorū Regem scribunt^d ex vicinis regionibus omnis generis artifices manuarios magnis propositis præmiis accersendos curasse vt Scoti ab iis edocerentur. intelligebat vir prudēs, quantum utilitatis opificia secum trahant. Mediolani tam multa sunt tamque diuersa artificum genera, vt inde vulgus sit natum prouerbum: *Qui Italiam*

^c Plutar. in Solone.

^d Buchan. lib. 10.

¶ HIPPOLYTI a COLLIB.

efficere totā vult, is Mediolanum destruere debet, vt tot opificum collegia per totam Italiam spargantur. Ceterum prudentes magistratus in id semper incubuerunt sedulo, vt vrbes, quibus presidebant, si non pluribus, vno saltem opificii genere ceteros populos antecellerent, vt hac ratione eos ad se pertraherent. Damasceni armis fabricandis excellunt: Florentini pannis subtilioribus: Arelatenses tapetibus; Genuenses holosericis: Mediolanenses telis aureis; Veneti purpuris; Angli omnis generis pannis; quorū tanta ibi copia, vt ducenta millia laneorum prater alias vna Antuerpia quotannis Londino accipiat. Neapolitani tibialibus holosericis, Mantuani laneis, Cameracenses telis, alii aliis rebus eminent. Ad summam. Caput hoc Attica illa sententia concludendum, vt quisq; plurimas in ciuitate artes exercet, ita utilissimus quoq; existimatur. Nam non modo simul viuendi gratia ciuilis hæc societas instituta est, sed, quod

quod initio dicebamus, bene ac commodius agendi. Proinde quicumque plus confert utilitatis, ille maiore benevolentia ac gratia dignus est. Verū magistratus hīc cura erit, vt opera & opificia sine vlla fraude, dolo, vel fūco perficiantur solida, iuxta opificii cuiusque leges. Quod vt melius fiat, inspectores cuiuslibet collegio præficiuntur, qui opera examinent. Cauendū quoque, ne prætextu societatum, opificiorum Monopolia, vel factiones aut cōniurationes obtegantur.

CAP: 16. *De urbibus que ius civitatis facile peregrinis & aduenis tribuunt; civibusq; privilegia varia largiuntur, & conservant.*

Nihil, meo quidem iudicio, iis magistratibus ineptius, qui ius civitatis paucis communicandum, idque magna pecunia censent. *Illud verò, ait Tullius, sine dubitatione maxime nostrum fundavit Imperium, & populi Romani nomē auxit, quod Princeps ille creator urbis Romulus fœdere Sabino docuit.*

^aIn Balbide-
fensione.

etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere; cuius auctoritate & exemplo numquam est intermissa a maioribus nostris largitio & communicatio ciuitatis. Quod ad urbem usque a Gallis captam durauit; postea quotquot erant alicuius oppidi ciues qui Romam venirent, quamquam Romam domicilium nullum haberent, eodem quo ciues Romani loco habebantur; si domicilium etiam transtulerant, ciues erant. Memini me alibi ^b exemplum Claudii Cæsaris adducere, qui multas Barbaricas gentes ciuitate donauit; eò quod diceret, nihil magis Lacedæmoniis & Atheniensibus exitio fuisse, quàm quod tam difficulter peregrinis ius ciuitatis communicarent,

^b In Princ.
pe cap. 34.

*Dūq; offers victis proprii cōsortia iuris,
Vrbem fecisti, quod prius orbis, erat.*

Byzantini cum lex esset, ne quis admitteretur ad ius ciuitatis, qui nō esset parente utroque ciue natus ^c, sanxerunt quicumque esset soluendo libras triginta, cum ciuem fore. Anno Christi

^c Aristot. in
Oecon.

INCREMENTA VRBIVM. 67

Christi 1342, Venetiis præcedente
terræmotu noua vis pestilentiæ ingui-
nariæ adeò lethaliter sequit, vt ex o-
mni languentium numero vix cete-
simus quisque euaserit: tunc Veneti
in tam fœda vrbis vastitate Edictum
d^o proposuerunt, Vt quicumque Ve-
netias cum coniuge & liberis pete-
rent, perseverarentque biennio in
nouo incolatu, ciues essent. Et ne lō-
gius abeamus, exemplum a maximis
qui hodie sunt vrbib. sumamus. quid
facilius quam aut Lutetiæ, aut Medi-
olani, aut Olisipone, aut simili vrbe
ius ciuitatis adipisci? Ad ciuiū pri-
uilegia & immunitates venio. Faciūt
priuilegia ciuitatib. concessa, vrbes,
quanto maiora sunt, tanto populo-
siores. Omnes naturâ eò trahuntur,
vbi magnis beneficiis potiri sperant.
Quoties, quæso, vidimus auctis priui-
legiis, auctam quoque paullo post
ipsam urbem? *Sed ciuitas* (inquit ille)
*incredibile memoratus est, ad epta liber-
tate quantum breui creuerit!* Imperator

d Sabell. 8.
Enncad. 9.

68 HIPPOLYTI a COLLIB.

Antoninus Pius, vrbes diuisit in maximas, maiores, & minores, pro ratione priuilegiorum maiorum vel minorū, quibus fruebantur. *Decet autem, inquit Modestinus, ° maximo quidem numero (immunitatum) uti metropoles gentium: secundo autem quæ habent vel forū caussarum, vel loca iudiciorum: tertio reliquas.* vnde liquet maximas & præstantiores metropoles dictas; Maiores, vbi tribunalia iudicum; Minores, ceteras. Augustus ^f adeò priuilegia conseruanda ciuibus censuit, vt publicè aliquādo professus sit, se facilius passurum fisco aliquid detrahi, quam priuilegiis Romanorum. Porro quia in vrbibus vel mediocribus fieri non potest, vt omnes incolæ ciues sint; ad securitatem ciuitatis non parum faciet, notum esse magistratui, qui & quot in vrbe alienigenæ vel hospites, ad mala præcauēda, quæ multis vrbib. infauista fuisse animaduertimus. Nam si numerus aduenarum, ciuium excedat numerum, vel si hospites ex iis sint

el. 6. §. 2.
de excusat.
tutor. vel
curat.

^f Sueton.

INCREMENTA VRBIVM. 69

sint qui cum nobis bellum, vrbs malis
hisce humoribus purganda erit, ita
tamen vt cum exteris amice sem-
per agamus. *Aduenam*, inquit De^o, ^g nō ^g Exod 22.
contristabis, nec affliges eum. & alibi ^h: Si ^h Leuit. 19.
*habitauerit aduena in terra vestra, & mo-
ratus fuerit inter vos, non exprobretis ei;
sed sit inter vos quasi indigena, vt ipsum
quasi vosmet ipsos diligatis.* An autem
tempore famis peregrini expellendi
sint, audiamus Ambrosiumⁱ; *Fera & feras*, ⁱ De off. 7.
inquit, non expellunt, cur homo expellit
hominem? *Exiit hominem qui cibum e-
genti negat. praeterea peregrini nobis victū
inferre consueuerunt; hos nolumus necessi-
tatis tempore, qui omni vita nos paauerunt.
Nostri interdum familia, plerique etiam
nostri apud illos sunt, reddamus quod ac-
cepimus, frumentum ab extraneis suscipis
nec impertis? Quid illū eiicis qui te pauit?
Nec canes cū in mēsa sedem^o mori sinimus.*

C A P. 17. De urbibus quae matri-
monii fauent.

SI ciuitas est ciuium vnum in locū
legitime coeuntium confociatio,

70 HIPPOLYTI a COLLIB.
sequitur eã propter hominum mortalitatem sine liberorum procreatione ac propagatione stare non posse. Atque hoc nimirum illud est, quod Pomponius ^aindicat, *In liberorum procreatione versari utilitatem publicam*. Eã autem esse eiusmodi, in qua ciuitatis status consistat, utpote quæ ad *replendam liberis ciuitatem*, id est, ad eam consociationem, quæ ciuitatem constituit, tuendam pertineat. & quia ad existimationem quoq; & honorem ciuitatis spectat, turpes soboles non nasci, quæ quamdiu exstabunt, suam infamiam ciuitati quodammodo exprobrent: Ideo magistratus est animaduertere, ne alia coniunctio, quã ea quæ est in nuptiis, iisque honestè & legitimè contractis in ciuitatem recipiatur. Non minor Romanis matrimoniorum cura fuit, quam aliorum grauissimorum negotiorum, tum ut dixi, ad amplificandam ciuitatem, tũ ad familiarum dignitatem conseruãdam; atque id leges testantur censorumque

a l. i. Solut.
matrim.

rumque diligens prudentia. Q. Metellus Numidius Censor, postque eū Julius Cæsar & subinde D. Augustus, alique, liberorum gignendorum & sobolis caussa de maritandis ordinib⁹ leges tulerunt, vt eos ad sobolem procreandam pecuniis & immunitatibus inuitarent, vacatione munerum, iure trium liberorum & libertate. Furius Camillus ^b cum censuram ageret, vt ^b Plutarch. in Camillo. exhaustę ciuitati, propter assiduas bel-
 lorum clades, ciues suppeterent, legē de maritandis Ordinibus tulit, qua inter cetera pœnis coercuit eos, qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, deuitabant: eos vero qui ad senectutem cælibes peruenerant, ærario reddidit. ^c Fuerunt & leges Iu-
 lia & Papia, quæ ex aliorum testamen-
 tis cælibes capere ^d prohibebant, & ^d l. i. & 2. C. de infir. pœn. cælib. & orb.
 puniebant, cælibatum & orbitatem fi-
 liorum. Quantum vero ad curā ma-
 trimoniorum, quæ respicit publicam
 vtilitatem, potestas publica in his re-
 mansit inter orphanas maximè per-

sonas, sed conseruatis iuribus paternis
& maternis, quoad coniunctionem,
el. 20. C. de iuxta Theodosii & Honorii^c Consti-
rupt. tutionem.

CAP. 18. *De urbibus in quibus
Asyla.*

^a Dionys.
Malic. lib. 2.

Primus Cadmus cum Thebas cō-
deret, inter Græcos Asylū aperuis-
se fertur, ad quod fugientes sine dis-
crimine serui aut liberi ab omni pœna
tuti erāt; post quod in Rethæo litore
Aiacis fuit Asylum, ^a in Sigæo Achillis,
quorum exemplo Romulus suum a-
peruit ad lucum opacum & vallem
inter Capitolium & arcē, vt hac ratio-
ne urbem redderet populosam.

^b Ouid. Fast.
3.

^b *Romulus vt saxo lucū circū dedit alto,
Quilibet huc, inquit, cōfuge, tutus eris.*
Asyla igitur loca sunt, in quibus vel
diuino numine, vel Principum maie-
state, homines ab externa vi defen-
duntur. Qui capti bello ad Impera-
torum Regumque statuas confugif-
sent, velut ad asylum, nexu solueban-
tur, & immunes erant. De Dongar-
do

do^c quodam Scotorum Rege legimus eū loca omnia Christo sacra pervniuersas Scotiae regiones, asyla effecisse, & ad ea confugientes, seruos fugitiuos, liberos, & cuiusuis criminis reos, ne iudiciū subire, publica cogerentur auctoritate, dum illic se continerēt, Regio cauisse edicto. Sed queri hīc video, an Asyla quæ non modo infidias timētibz, sed quibusvis fontibus etiam maiestatis reis patent, toleranda sint. Tiberius sanè Cæsar,^d cū propter Asylorū priuilegia multa facinora magnâ licentiâ admitterentur, eorum immunitates ne impunita essent crimina, abrogauit & in oleum eorum morem antiquauit. Ante eum Augustus Dianæ Ephesiæ templum, ad quod confugientes noxii, mancipio soluebantur, eo priuilegio spoliauit, ne immunitas ista facinoribus causam præberet. Et vt ad nostra tempora veniam, scribit Polydorus,^e Henricum VII Anglorum Regem cum assiduis rebellium insidiis regnū

^cBoeth. lib. 18.

^dSueton in Tiberio.

^elib. 3. de Inuēt. c. 122

turbaretur, vt improbos coereret, qui conſpiratione non ſuccedente in diuerſa aſyla ſe recipiebant, aſyla deſtruxiſſe. Deus ipſe opt. max. de Aſylis ita ſtatuit^f: *Si quis per inſidias occiderit proximum ſuum, eum etiam per vim ab altari meo auelles, vt moriatur.* Hiſce ſanè non obſtātibz, ſi quis exiſtimet caſus dari poſſe, quibus aſyla permitti debeant; id tamen ſine diſcrimine fieri non debere cōcedat neceſſe eſt, vt ſaltē ab uſu tollatur eiufmodi immunitatis, ne, quod fauore Maiestatis diuinæ vel humanæ introductum eſt, in eius odium conuertatur. Aſylarum cauſſa introducta vidētur, qui non ſponte deliquerunt, ſed vel caſu, vel ſe defendendo. Euafio autem illa erat ad diſcernendum: nam pœna dignus eſſet, non autem vt liberaretur a pœna, ſi per odium vel inſidias occidiſſet. Blaſphemi itaque, virginum raptores, homicidæ animi deliberati, ſacrilegi, rei maiestatis diuinæ, ſed & humanæ ab hoc priuilegio excludendi ſunt.

ſExod. 21.

di sunt. Non enim meretur beneficio legis frui qui cōtra eius auctoritatem aliquid committit. § In Gallia solent ad Ecclesias confugientes capi, saluo iure re integrandi, nempe vt post captiōnem cognoscatur an immunitate Ecclesiæ gaudere possit, quo casu ad Ecclesiam remittitur: quod si per sententiā iudicatum fuerit, captum eo priuilegio indignum videri, retinetur, & obseruato iuris tramite, condemnatur.

gl. 37. fin. de
minor. ann.
vigintiqu.

C A P. 19. *De crebris spectaculis,
missilibus, publicis conuiuiis,
aliisque ludis.*

IVdæos reperio, Græcos & Romanos variis, iisque crebris spectaculorum generibus populum vndeque in vrbes traxisse. Scribit Iosephus^a Herodem Iudæorum Regem ludos Olympicos non satis respondentes suę celebritati propter inopiam, de suo adiuuisse, cōstitutis annuis reditibus, quo splendidius & sacrificia fierent & alia quæ ad decorandum tam frequē-

^a Antiqu.
lib. 10. c. 9.

tem conuentum pertinerent. Græci
adeò ludorum Olympiorum studio-
si fuerunt, vt ne excisa quidem a Ro-
manis Corintho omiffi fint, sed eorū
negotium Sicyoniis commissum. C.

b Pausan in
Corinth.

c In vita
Caesar.

Julius Cæsar^b spectacula gladiatorū,
venationes & ludos, pompas atque
cōuiuia profusissimis ait Suetonius^c
sumptibus exhibuit, vt priorum mu-
nificentias omnes obliteraret, plebē-
que sibi obsequentissimam redderet.
Ne sol spectatoribus molestus esset,
peripetasmata serica supra extēsa fue-
runt; qui panni facti primum ad Bar-
barorum voluptatem, ab illis ad Ro-

d Xiphilin^o.

e Sueton.

manos & ad^d muliebres delicias fue-
runt importati: Testantur scriptores
ad spectacula ab ipso edita tantū un-
dig^o confluisse hominum, vt pleriq^o ad-
uena aut inter vicos, aut inter vias taber-
naculis positis manerent, ac saepe præ turba
et si exanimatiq^o sint plurimi, & in his se-
natores nonnumquam. Subsella ita cō-
ta habuere, vt crocum & vinum per
singulos cuneos spargerēt, illosq^o præ-
cipuis

INCRĒMENTA VRBIUM. 77

cipuis odoribus diluerent, ac picturis
 exornarent; interdū minio ac Chry-
 focolla arenam circi sternerent, ita vt
 Adrianus feratur balsama & crocum
 per gradus theatri strauisse. Pompe-
 ium, ne populum æstus offenderet,
 etiã aque decursum per subsellia du-
 xisse scribunt. Sub Seuero certamē
 mulierum institutum fuisse legimus,
 in quo tanta hominum conuenerat
 multitudo, vt mirarētur omnes quo-
 modo solos athletas stadiū caperet.
 Isto in certamine, vt hoc obiter dicā
 cum mulieres crudelissimē pugna-
 sent, essentque ob eam causam cete-
 ras nobilissimas fœminas conuitiis in-
 sectatæ, cautum in posterum, ne qua
 mulier gladiatorio munere fungere-
 tur. Sub eodē principe^t propter vi-

f Dio in
 Seuero.

torias quas reportauerat, varia edita
 spectacula, in quibus apri sexaginta
 Plautiani inuicem certauerunt, cæse-
 que sunt aliæ permultæ bestię, atque
 in primis elephas & corocota, animal
 Indicum, Romæ antea numquam vi-

78 HIPPOLYTI a COLLIB.
sum. Receptaculum instar navis in
theatro ædificatum erat, ad continē-
das feras quadringentas, easdemque
simul omnes reddendas; inter quas
leænæ erant, ursi, pantheræ, struthio-
nes, Onagri, biffones, (genus boû fe-
rum aspectu) aliaque complura ani-
malia; septingentæ quinetiam alię fe-
ræ mansuetæque bestia, concurrere,
& postea confodi visæ sunt; occisis nã-
que singulis diebus centum, pro nu-
mero dierum festorũ septem septin-
gentę fuerunt interemptæ. De Tra-
iano quinetiam legimus, eum quo tẽ-
pore complures legationes a Barba-
ris, præcipue ab Indis venissent, spe-
ctacula edidisse dierum centum vi-
ginti trium, in quibus interdum mille
cæsæ sint feræ, mansuetęque bestia,
interdum ad decem millia, & athleta-
rum totidem inter se cõcertarint. Ap-
paret ex his non mirũ esse si sæpe Ro-
mam magnus fieret cõcurfus; tum vel
maximè ^g, quod non raro per totam
Italiam præcones præcurrerent con-
uocatum

g Sueton. in
Glaud.

INCREMENTA VRBIVM. 79

uocatum quosuis ad ludos, quos nec spe-
ctasset quisquam, nec spectaturus esset. Ve-
rum quicquid sit, rectè Horatius^b:

h lib. 2. Epist.
stol. 1.

*Si foret in terris rideret Democritus, seu
Diuersū cōfusa genus, pāthera camelo,
Sine elephas albus vulgi cōuerteret ora.
Spectaret populum ludis attēnus ipsis,
Ut sibi prabente mimo spectacula plura.
Scriptores autē narrare putaret a fello
Fabellā surdo. nā quæ peruincere voces
Eualuere sonum, referunt quem nostra
theatra?*

*Garganum mugire putes nemus, aut
mare Thūscum.*

*Tāto cū strepitu ludi spectātur & artes;
Diuitiaq; peregrina, quib. oblitus actor
Cū stetit in scena cōcurrit dextera laeua.
Dixit adhuc aliquid? nil sanè, quid
placet ergo*

Lana Tarētino violas imitata veneno?

Horatio clarius de his spectaculis lo-
quitur Seneca,ⁱ qui nihil iis pernicio-^{i Epist. 7}
sius reperiri posse existimat: quippe
Turba, inquit, omnis utique animo gra-
uis & noxia; nec enim quos extulisti mores
umquam referes: nemo non rubiginis ali-

quid aut imprimit aut nescientibus allin-
 nit. Itaque nihil omnino damnosius quam
 spectaculis assidere, quando per voluptatē
 facilius ac proclivius obrepāt vitia. Quid
 me (subiungit) existimas dicere? auarior
 redeo, ambitiosior, luxuriosior, imò vero
 crudelior & inhumanior; quia inter homi-
 nes fui. Hæc ille. At nonne, inquiet a-
 liquis, conceditur mortalibus quies,
 ut alacriores postmodum ad labores
 redeant? sic enim & somnus homini
 datus, ut spiritibus relictis ad diuina
 opera habilior vegetiorq; reddatur.
 In negotio verò lusus veluti laborum
 condimentum admittitur. Hæc ita se
 habent, sed de illis ludis intelligenda,
 unde nihil mali addiscimus, & quæ e-
 xiguo durant tēpore: spectacula hæc
 quæ sæpius redibant multosque du-
 rabant dies, otii perniciosi plena erāt,
 & planetalia, ut a Seneca describun-
 tur. Otio languescit industria, hebe-
 scit ingenium, vitia crescunt, scelera
 prorumpunt, animi status opprimi-
 tur & flagitiorum omnium bellum in-
 expiabile

INCREMENTA VRBIUM. Si
expiabile conciliatur. Sed pergo. So-
lebant quinetiam Romani missilibus,
congiariis & publicis conuiujs popu-
lum pascere, & in urbem trahere. Spar-
sa, inquit Tranquillus, ^k populo missilia ^k ni Nerone
omnium rerum per omnes dies singula cot-
tidie millia, auium cuiusque generis multi-
plex penus, tessera & frumentaria vestis, au-
rum, argentum, gemma, margarita, tabu-
la picta, mancipia, iumenta, atque etiam
mansueta animalia, nouissime insulae agri.
De tessera infra dicemus. Congiari-
um vas erat cauponarium, congii va-
sius capax: inde (docti asserunt) con-
giarium pro munere seu sportula su-
mi coepit, quae dabatur diurni cibi no-
mine clientibus, comitibus affeclis.
Augustus congium saepius dedit tri-
cenos & quadragenos, nonnumquam
singulis quinquagenos & ducentos
nummos, & ne paruos quidem pueros
praeteriit. Nero ¹ ut alios praetermit-
tam, plebi congium quadragenos
nummos dedit. Ad epulas publicas
quod attinet, fuerunt illae non apud

¹ Sueton. &
Xiphil. in vi-
ta Augusti
& Neron.

F

82 HIPPOLYTI a COLLIB.

Romanos tantū post triumphos, post sacrificia vel spectacula, sed apud Lacedæmones etiam & Athenienses in Prytanæo, Panathenæis & Thesmophoriis vsitata. Scribit Xiphilinus M. Antoninū Imp. ex Aphrica domum redeuntem octo aureos in cœnam viritim dedisse, quantam summam antea nunquam acceperant Romani. Verum de his & aliis quę ad magnitudinem Romanam spectant, nihil doctius Clarissimi Lipsii scriptis.

C A P. 20. *De urbibus quę arario student.*

QVemadmodum corpus physicū sine nervis & artibus; sic nec Respub. quę est corpus ciuile, sine pecunia consistere potest. Bona enim & *pecunias nervos ciuitatis esse* testatur Vlpianus ^a. quod idem Mutianus dicere solebat. Et Leo Imp. ^b *pecuniarum vim Remp. stabilire* tradit. *Impossibile est*, ait Iustinianus, *vt tributis non illatis Resp. conseruetur. Militares namque copię assignato sibi salario, inde percepto, hostibus resistunt,*

^a l. 1. §. in
caussa, de
quæst.
^b Nou. 149.
cap. 2.

INCREMENTA VRBIVM. 83

resistunt, & collatores ab hostium incur-
sionibus truculentiæque vindicant: denique
agros atque ciuitates, a latronum, alioque
modo incompositam vitam sectantium,
vi & irruptionibus, agendis excubiis de-
fendunt. Ex illis etiam reliquæ cohortes
ea quæ ipsis attributa sunt, accipiunt, muri
atque vrbes instaurantur, & similia in bo-
num ciuium fiunt, ut quæ ab illis contribu-
untur, partim in ipsos, partim propter ipsos
impendantur. Nobis vero præter istarum
rerum curâ, habere nihil, contingit. Hæc
Iustinianus. Quare cum Nero ^c initio ^c Sueton.
sui principatus omne genus vectiga-
lium populo adimere vellet, pruden-
tiores id (laudata nihilominus princi-
pis clemētia) vetuerunt, ^d quod dice- ^d Tacit. lib.
rent id publicæ obfuturum utilitati. ^{13.}
& quamuis rata habita fuerint gene-
raliter omnia, quæ a Sylla bellis ciuili-
bus Romæ vel in prouinciis gesta fuif-
sent, vnum tamen hoc illius senatus-
consultum reprehensum, quo vecti-
galia populo remittebantur; decre-
tumque, ut quibus ille de capite dem-

ePlutarch.

fisset, ii pecunias in ærarium referret. Censuit enim senatus e id, nec ei quidem permissum, cui omnia concesserat, a populo partarum quæsitaramq; rerum, quibus Resp. pace & bello salva est, summas imminuere. Ciuitati duo a ciuibus debentur; *opera & pecunia*: opera versatur in honoribus gerendis & muneribus publicis obeundis. Pro officio & pietate erga patriam debentur vectigalia, tributa & si quæ sunt aliæ publicæ pensitationes, velut ex contractu, pœnæ maleficiorū, quæ ad vindictam criminis cōstitutæ sunt. Hæ enim non priuatis, sed Reip. exsoluuntur, tamquam contractis maleficiis, cum Rep. contractum sit. Nam & maleficia contrahi dicuntur. Verum duo hîc tanquam scopulos vitanda moneo: vnum, vt nouarum vrbiū conditores, ciuibus quos ad se pellicere conantur, primis annis graues non sint, quin potius iis omnis generis tributa & vectigalia remittant, vt maiori concursu adueniant, & magni-

INCREMENTA VRBIUM. 85

gnificentius ædificare possint: Alterū
 vt etiam in vrbibus antiquioribus ve-
 ctigalia, & tributa tam ordinaria quā
 extraordinaria moderata sint: & ex-
 traordinaria cessante necessitate, re-
 mittantur, ne, quæ ex lachrimis & ge-
 mitu exinanitorum subditorum ex-
 torta, ad magistratus voluptates con-
 uertantur. Si quæ etiam vectigalia no-
 ua ab antecessoribus imposita reperi-
 untur, ea remittere boni principis si-
 gnum est. Imp. Pertinax^f vectigalia^f Herodian.
 omnia quæ ad exquirendas pecunias^{2.}
 tyranni excogitauerant, penitus re-
 misit. Reddūt nimix istæ exactiones
 vrbes prouinciasque desertas, subdi-
 tos miseros, efferatos, desperatosque:
 vnde rebelliones & bella ciuilia. *Nihil*
aliud, ait Cicero, nisi imperata noua tri-^g In Epist.
buta audiuius, possessiones omnium vē-
ditas, ciuitatum gemitus, ploratus, mon-
stra quedam non hominis, sed fera nescio
cuius immanis. Hęc ideo a me dicūtur,
 vt Principes ab iis sibi diligēter caue-
 ant, qui nouas subinde a subditis ex-

86 HIPPOLYTI a COLLIB.
torquendæ vel cõquirendæ pecuniæ
strophas excogitant. quibus quorũ-
dam adeo inuigilat malitia, vt potius
ad opprimendum quam ad releuan-
dum populum nati videantur; quãto
satius esset in id summo studio eniti,
vt ærarium bonis artibus partum, cõ-
seruaretur potius, quam nouis tribu-
tis augeretur? Ne res tandem eõ per-
ueniat, quõ olim, vt etiam pro vmbra
vectigal exigatur. *Quis non miretur, ait
Plinius, h arborem vmbra gratia tantum
ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est,
iam ad Morinos vsque peruecta, ac tribu-
tarium etiam detinens solum, vt gentes
vectigal & pro vmbra perdant. Quod si
omnimodo necessitate urgente noua
imponenda ciuibus onera, non fru-
mento, non lignis, non carbonibus,
non telæ communi, non denique iis
rebus imponenda, quibus pauperes
vitam necessario sustinent, & quibus
carere non possunt; sed iis potius quæ
ad voluptatem & ad luxum parãtur:
veluti, sericis, aureis, argenteisq; telis
ac pan-*

h lib. 12.
Nat. hist.

ac pannis exoticis, gemmis, vinis, aromatibus & aliis, quibus inopes carere possunt, ut Marcus & Commodus rescripserunt¹. Porro solebāt olim Imperatores, Principes ac populi, qui nouas statuebant vrbes, præter agros vicinos quos priuatis, & præter loca que templis, foris, theatrisque constituendis distribuebant, possessiones quoque & agros, pascuaque publica omnibus ciuibus æque communiter tuendæ & conseruandæ Reip. causa assignare, quæ priuatis locari consueuerant, ut ex eorum canone, ut hodie loquimur, pecuniæ in ærarium publicum cogerentur. Romulus agrum Romanum in tres partes diuisit; quarū vnā sacris faciendis; secundā Reip. oneribus subeundis; postremam, ciuibus equaliter assignauit.

C A P. 21. *De urbibus quæ annonæ prudenter curā gerunt.*

A Nnonam curare quāti apud Romanos fuerit, vel ex vnica diuina Aureliani Epistola cōiicere licet, qui

il. interd.
§. 6 de publ.
vctig.

cum panis Romę, ponderi vnciam vnam addidisset de Ægyptio vectigali, ad præfectum annonę urbis ita scripsit: ^a *Inter cetera quibus Dis fauentibus Romanam Remp. iuuius, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento vncie, omne annonarum urbicarum genus iui, quod ut esset perpetuum, nauicularios Niliacos apud Ægyptum novos, & Romę amnicos posui. Tyberinas exstruxi ripas: vadum aluei tumentis, effodi: Diis & perennitati vota constitui; almam Cererem consecraui. Nunc tuum est officium, Arabiane iucundissime, elaborare ne meae dispositiones in irritum veniant; neque enim populo Rom. saturo quicquam potest esse latius. Hęc ille. Parum admodum leges & sanctiones, parum propugnacula, parum milites iuuerint, si populus inediã laboret. Populum famelicum non arma, non magistratus, non leges, non pudor coercere valet. Idcirco in omnibus bene cõstitutis Rebus publ. magna cura semper adhibita, vt populus omni genere victus, sed frumen-*

^a Flau. Vopisc. in Aurel.

INCREMENTA VRBIVM. 89

frumento præcipue abundaret: ad quam rē præfecti annonæ creati, quos Veneti hodie *provisores* vocāt. Hi suo tempore aduehendum frumentū curant, vili pretio, vt eodem valore ciuibus, vbi opus, vendatur: dant operam vt frumenta locis idoneis posita conferuentur; ne ex vrbe asportētur, nisi in magna abundantia: hi pretia rebus imponunt, ne ad voluntatem venditorum carē nimis distrahantur: hi denique in Dardanarios animaduertūt, qui annonam in sua horrea auertunt, mensuras & pondera falsant, legibus constituta pretia excedunt, vndique coempta frumēta supprimunt *ad annonæ incēdium*, ait Quintilianus; id est, vt annonæ augeatur pretium, ingrauescatque caritas. Erat autem *Annonæ Curatorum* munus olim perquam honorificum. Nam suos habebant apparitores^b, quos *annonarios* vocabant; & tesseras tantummodo frumentarias^c ex ligno vel plumbo, quibus mensura assignata erat, quantum

b l. i. C. de
apparit. præ-
fect. anno-
næ, lib. 1. c. 1.

d Plin. 24. 5.
Linius 15.

lib. 6.

cuiuslibet frumenti, ex publicis horreis dari debebat, distribuebant. L. Minutio^d quod magna cura, fame populū leuasset, extra portam Trigeminam, stipe a populo collata, statua posita est. Si ad hanc mensuram, inquit Cassiodorus^e, censenda sunt dignitates, ut tanto quis honorabilior habeatur, quanto ciuibus profuisse cognoscitur, is certe debet esse gloriosus, qui ad copiam Rom. Pop. probatur electus. Tui se quidē studii est, ut sacratissime urbi præparetur annona, ubique redundet panis copia, & tam magnus populus, tamquam una mensa satietur. Per officinas pistorum, ciborumque discurre, pensum & menditiam panis exigis, nec vile iudicas esse, unde possit te Roma laudare. Et, ne quod agis, aliquid putetur extremum, carpentum præfecti urbi mixta glorificatione conscendis: tu illi in spectaculis cōiunctissimus inueniris, ut plebs, quam industria tua satias, in sui reuerentiam, te honoratum esse cognoscat. Nam si querela panis, ut assolet, concitetur, tu promissor ubertatis, seditioes civicas, momentanea

INCREMENTA VRBIVM. 91

tanea satisfactione dissoluis, & per te prospicitur, nequid a populis conquerentibus excedatur. Non immerito Pompeius fertur copie quantitate prorsus usque ad rerum peruenisse fastigia, & Magni nomen meruisse. Hec Cassiodorus, Et paulo post: Considera, inquit, nunc quod non licet aliquid furari de populo: Nam quod in civitatis damnum committitur, silentio non præeritur. Nescit plebs tacere, quando interdum & hoc loquitur, quod a nemine perpetratur. In fraudulētas dstringe gladiū, panis pondera æquus examinatur intende, sollicitius auro pensetur, unde a Quiritibus viuitur; quia gratior est nobis letitia fauentis populi Romani, quam copia pretiosissimi metalli. Ceterum in flagellanda annona nihil fraudulētius, nihil iniquius Monopoliis, cum penes unū tantum alicuius rei, vendendi potestas est; vel si inter mercatores conveniat, ut certa pretii taxatione solum vendant, non minori; vel si inter eos conveniat, ne alterius municipis incolæ frumentum, vinum, vel talia in

92 HIPPOLYTI a COLLIB.
urbem deferant, donec illi suum ma-
gno pretio vendiderint. qua ratione
plebs ab aliis viliori pretio quid eme-
re impeditur. Vnus tamen est casus,
quo licitè annona oneratur; si nempe
Resp. magnam frugum quantitatem
cōparauerit in populi gratiam, quæ
tamen tota distrahi non potuit. Nam
ne publicum frumentum vetustate
corrumpatur, possunt compelli ciues
vt partem frugum, licet veterum e-
mant, ne diligentia, Reip. dispendio
sit. Ita enim Valentinianus & Valens
cauerunt, ^f vt frumenta vetera pri-
mum, deinde noua veneant, & si for-
te corrupta sint, vt nouarum admisti-
one veterum vitium corrigatur.

§l. i. C. de
conden. in
publ. horr.
lib. II.

C A P. 22. *De iis qui diuersa oppida
in vnum contrahunt, vel vici-
nas vrbes diruunt.*

^a in vita
Thesei.

Scribit Plutarchus ^a Theseū Athe-
nienses sparsim & vicatim habitan-
tes vnum in locum coegisse, omnibus
Prytanæis dirutis, vnum constituisse,
vnam-

INCREMENTA VRBIUM. 93

vnamque urbem, Athenas nimirum. Ipse se populo æquauit, legum custodem bellique arbitrum se fore professus. Diodorus autē Siculus auctor est^b Eleos diu multis urbibus dispersos in vnā deinceps ex omnibus cōmigrasse, quam tanto concursu amplissimam *Elim* nominarunt. Epaminondas post Leuctricam^c victoriam, Arcadibus auctor fuit, vt exiguis illis & minime munitis oppidis, quæ habitabant, deletis, vnū in locum commodè situm, quem postea habitauerunt conuenirent, quæ vrbs *Megalopolis* vocata est. Liuius^d prolixè historiam Albanorum in urbem Romā traductorum describit, quæ ex Albæ ruinis adeò creuit, vt ciuium numerus duplicatus, vrbi mons Cæli^e additus fuerit.

^b lib. vi.

^c Paus. in Bœot.

^d lib. i. de cad. i.

Fecisti patriam diuersis gentibus vnā;

Profuit inuitis, te dominante, capi.

Pragenses^e posterioribus seculis, vt vniti potentiores essent, duas in vnā ciuitatem coniunxere, fossas complanauerunt, portas reserauerunt, & sic urbem

^e Dubravius lib. 33.

duplo maiorem potentiolemq; reddidēre. Heluetii ante istos, oppidis suis duodecim incensis, iter capiebāt per Romanorum prouinciam, sicut olim Cimbri & Teutones, ^f quibus nec cedere eos apparebat, & numero erāt vsq; ad trecēta millia capitum, ex quibus arma ferebant ad centū nonaginta millia, vt vrbes ^g aliquas in meliori solo statuerent, vel auerent; quas magnas futuras fuisse nō dubium est, nisi Cæsar impedisset illorū conatus. Adelbertus cognomento *Visus*, Orientalis Sclauoniæ dominus, profligatis oppressisque Sclauorum contumacibus ad Auelam Albimque degētibus, Hollandos, Flādros ac Rheni accolas substituit, quibus vrbes & oppida incolenda dedit: horum concursu Brandeburgicus & Havelburgensis Episcopatus ^h plurimum acceperunt incrementi: templorum præterea, decimarumq; numerus inde in immensum excreuit. Florentini Fesulas, quas aperta vi capere numquam potuerāt, anno

^f Cæs. in
Comm.

^g Orosius:

^h Helmol.
in Sclauo-
rum Chro-
nic. cap. 89.

anno MDX. per inducias occuparunt,
ⁱ atq; oppido everso ciues omnes Flo- i Machia- uell. in hi- stor.
 rentiam traduxerunt, ^k & iunctis opi- k Sigon. 3. Reg. Ital.
 bus, ex duabus urbibus vnã fecerunt;
 idque haud dubium Florentinæ urbis,
 quæ post id maxime floruit, initium
 potentiaë fuit. Pari ratione ex cineri-
 bus Augustæ Rauracorum, Basilea
 (obscurum tunc oppidum) aucta est.

CAP. 23. De urbium legibus
 & Politeia.

Ciuitatem octo partibus constare
 philosophi docent ^a: Primam at- a Arist. 2. Polit.
 tribuunt matrimoniis, ex quibus li-
 beri homines nascuntur, & sine qui-
 bus ciuitas consistere nequit: secun-
 dam agricolis, a quibus alimenta pa-
 rantur: tertiam mechanicis, sine qui-
 bus ciuitas non est sufficiens ^b: quartã b Idem 4. & 7. Politic.
 forensi multitudini, quæ circa emen-
 dum, vendendumque, aut circa mer-
 caturam & numulariam artem versa-
 tur, vnde pecuniã trahimus ad vsum
 cottidianum & ad bellum: quinetiam
 mercenariis, qui mercede conducti

opera ciuitati ciuibusque necessaria,
 atque vtilia præstant: sextam armis &
 militibus, quibus magistratui obedi-
 re compellimur, & externa propulsa-
 mus: septimã & præcipuam cultui di-
 uino: octauam & summè necessariã,
 Magistratibus: nam sine politeia & le-
 gibus nulla ciuitas consistere potest.
 Hactenus satis, vt opinor, de septem
 prioribus capitibus, licet alio ordine
 diximus: Restaret iam vt de postre-
 mo, nempe de magistratibus & legi-
 bus, aliquid diceremus, nisi id pecu-
 liarem requireret tractatum, quo va-
 riæ regēdarum vrbium, formæ expo-
 nerentur, & cuique formę leges ad cō-
 modarentur, quod nostri nunc nō est
 instituti, quum urbem legibus bene
 formatam præsupponamus, & cete-
 ras hīc tantummodo eius magnitu-
 dinis causas inuestigemus. Nihilominus ne rem tantam sicco transisse
 pede videamur, nonnulla addemus,
 quæ magistratibus sequenda vel vitā-
 da. Cum itaque ciuitates vel vnius re-
 gantur

INCREMENTA VRBIVM. 97

gantur nutu vel paucorum, vel plurimum, id est, cum earum imperium vel penes principē sit, vel optimates, vel populum; sciendum est, primum caput esse, Nosse speciem Reip. quam quis curandam suscepit. Ineptum esset in Regno leges Aristocraticas vel Democraticas obseruare, vel contra: Non minus quam si quis magno colosso pygmæi, vel pumilioni caput ingentis Polyphemi aptare vellet. Aliter cum iis qui seruituti affueti, & aliter cum libero populo agendum. Si vrbs, quam fingimus, sub vnus sit imperio, ea ego Reçtori tenenda cēseo, quæ in Principe meo docui. Si status sit popularis, ad libertatem respiciendum: libertatis pars in eo consistit, vt per vices imperent & pareant. Est igitur populare sumere ad magistratus omnes ex omnib⁹, ac præesse omnes, vnicuique & diuersa ratione vnum omnibus: Populare est, officia illa quæ periciam nullam requirūt aut artem, forte interdum distribuere: popula-

G

98 HIPPOLYTIA COLLIB.

re est, ne magistratus, nec sæpe nimis,
nec diu nimis ab eodem geratur: po-
pulare est, iudicare omnes de omni-
bus, vel ex omnibus, vel de plurimis
& maximis & præcipuis: populare est,
vt populus superioribus omnibus co-
mitiis cõsiliisque interfit, & de iis sen-
tentiam ferat: populare denique est,
diligenter cauere, ne quis inter eos e-
mineat, aut populo nimium placere
studeat; quæ ratio Ostracismi olim
fuit apud Athenienses. Porro in Ari-
stocratico statu, illud summè cauen-
dum, ne ex optimatibus aliquis vel et-
iam ex plebe, imperãdi auidus emer-
gat, qui plebem in optimates armet,
ac se ducem profiteatur; quod facile
fit, si plebs & tenuiores sese vel in tole-
randis oneribus & tributis confectos,
vel çris alieni magnitudine oppressos,
vel agrum & totam regionem in pau-
corum possessionem transisse querã-
tur; aut magistratus & honores maxi-
mi fœdissimis & turpissimis homini-
bus tribuantur; virtute præditi au-
tem vel

INCREMENTA VRBIVM. 99
autem vel bene de Repub. meriti ex-
cludantur; quare ad inflammandam
plebem nihil fortius & validius. Ari-
stocratia finis paucorum plerumque
diuitia: Nam diuitiis stat, diuitiis cu-
stodes alit, sumptusq; ceteros neces-
sarios facit, quo populo fidere nō co-
gatur; vt commune hoc sit ei cum ty-
rannide, subditis non fidere, arma eis
adimere, plebem conculcare, ex vrbe
pellere & ciuitatem non rarò habita-
toribus vacuam reddere. Populi vero
finis est sēpissime nobilitatē temne-
re, vexare, clam euertere, & palam in
exilium mittere, tamquam aduersa-
rios libertatis & plebis hostes. Qua in
re prudēte rectore opus est, qui æquo
iure, vtramque factionem retineat, &
in primis in otiosos diligēter animad-
uertat, qui Reip. perniciosi sunt; bo-
norum enim industria inuidet, alie-
na appetunt, & rebus semper nouan-
dis student. Audio Antuerpia cen-
sores constitutos qui in otiosos anim-
aduertant, eosq; vel ad opificium ali-

quod cogant, cui rei variæ destinatae domus, vel vrbe pellant, vt sic ciues & aduenæ a turpi otio ad honestas artes & Reip. vtilis vocentur; qua re vix quicquam vrbibus vtilius excogitari potest. Id institutum ab Ægyptiis tractum videtur; apud quos legem fuisse aiunt, qua singuli ciues nomina sua magistratui dare cogebantur, & simul indicare, ^b quo genere vitæ vterentur. Qui vel mentiri, vel otiosam degere vitam deprehenderetur, seuerè castigabatur.

^b Diodor.
Sicul.

C A P. vltimum, *De vrbibus nonnullis quæ ad summam magnitudinem peruenerunt.*

AT que hæc quidem ea sunt, quæ de caussis magnitudinis vrbium, hoc tempore in mentem mihi venerunt. Restat vt coronidis loco, vrbes nonnullas describam, quæ structuræ amplitudine, ædificiorum magnificentia, populi frequëntia, mercaturæ vbertate, diuersarum gentium concursu, præ ceteris admirabiles maximè fuerunt,

INCREMENTA VRBIVM. IOL
runt, vel sunt. Atque vta Niniue Assy-
riorum metropoli principium ducā:
tantæ eam amplitudinis fuisse scribūt,
vt area tantum quadringenta & octo-
ginta stadia habuerit, ^a mœnia centū ^a Gen. 10.
pedum altitudinem, adeoque ampla, ^{Diod. 3.}
vt latitudinem ternis plaustris æquā ^{Oros. 3.}
darent: in mœnibus turres mille &
quingentæ, quarum altitudo ducen-
torum pedum: *Tetrapolis* ideò dicta,
quod in quatuor partes diuideretur,
Ninum, Resenam, Forum & Calem.
Babylon Chaldaicarum gentium ca-
put, in campo iacens sexaginta passuū
millia amplexa, muris ducenos pedes
altis fuit, quinquagenos latis, in sin-
gulos pedes ternis digitis mēsurā am-
pliore, ^b quam nostra; mirabili opere ^b Plin. 6. 26
constructa; interfluo Euphrate. Ferūt
ei plebis urbanæ D C. millia esse: agrum
habere totius orbis fertilissimū. eius
olim vastitatem hoc probat argumē-
to Aristoteles, ^c quod captam quan- ^c Polit. 8.
doque ab hostibus, tertio demum die,
vix persenserint, qui in vltima habita-

102 HIPPOLYTI a COLLIB.
bant parte. Memphis quã hodie *Cai-
rum* vocant, vasto ambitu, tres ingen-
tes vrbes complectitur, atque ad tri-
ginta millia domorum habet ita vt de
hac vrbe scribant eam Lutetiam Pari-
siorum magnitudine quinquies supe-
rare. Peste grassãte, mortui ibi sepe ad
viginti millia hominum vno die: In
longitudinem sex milliarium Italico-
rum secundum Nilum protēditur.
Latitudinem decem stadiorum statu-
unt. Romam autem, scriptores vrbiũ
dominam & reginam non sunt veri-
ti, immo totius orbis caput appellare:

Omnia Romane cedant miracula terrae

f Propert. 3.
eleg. 21.

Natura hic posuit quicquid ubiq; fuit.

Regionib⁹ xiv olim diuidebãtur, por-
tas suburbanas & vrbis in vniuersum
xxiv fuisse refert Plinius: Liuius autē
xxxvi i ponit imperio florēte: turres
circa vrbem visebantur D C CXXIV.
nunc turres C C C L X V. portæ xx su-
persunt. Sub Vespasiano vrbis ambi-
tus fuit x i i millium & cc passuum,
septem complexus montes. Non de-
sunt

INCREMENTA VRBIVM. 103

sunt qui *Romam totius orbis compendium* dixere, in qua omnes ciuitates intueri liceat. Romæ æmula Carthago ^{ar-} ^{g Sigon. lib.} ^{12. Imper.} ^{Occident.} ^{is,} splendore, fortitudine, dignitate; **xxii** millia passuum complectebatur, & tota fere mari & lacubus cingebatur. Illic omnia publicorum officiorum instrumenta, illic artium liberalium scholæ, illic philosophorum officinæ, cuncta denique vel linguarum gymnasia vel morum: illic copiarum militares & regentes militiam, illic honor proconsularis; illic denique omnia, vt quæ totius Libyæ insularum domina erat. Non minora de Lutetia dici possunt: **Templa** habet **LXVIII**, **Monasteria** **XXIV**, **Xenodochia** **IX**, **Sacella** **XIV**, **Portas** **XIV**, **Pontes** **V**, **Suburbia** **X**; tantumque concursum, vt sæpe quinque centena millia hominum numerata & sint, & sint amplius. Huc Londinum & Olisipo referri possunt, vrbes maximæ & amplissimæ, quæ cum quibusuis, hominum numero, ædificiorum magnificentia, templorum

104 HIPPOLYTI a COLLIB.
copia, mercimoniis & amplitudine
certare audeant. Illa in Anglia sita, ista
in Lusitania. Quid de vrbe Venetiariū
dicam, Italiae totius ornamento, quæ
in mediis aquis confidet: quot in ea
templa, quot monasteria, quot ma-
gnificētissima ædificia, quot hominū
millia, in ea recensere possem? vt non
immerito hoc de tanta vrbe Epigrā-
ma circumferatur:

*Viderat Hadriacis Venetā Neptun⁹ in undis
Stare urbem, & toto ponere iura mari:
Nūc mihi Tarpeias, quantūuis Iupiter arces
Obiice, & illa tui mœnia Martis, ait:
Si pelago Tybrin præfers, urbē aspice utraq;
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.*

¶ Marin. 19.
rerum Hi-
span.

De Hispali Bæticæ prouinciæ vrbe,
scribunt eam ambitu magnam, visu
pulchram, forma rotundam, templis
celebrem, Sacerdotib. excultā, mul-
tis equitibus nobilem, ciuibus plenā,
domibus insignem, hortis & fontibus
amœnam, mercimoniis diuitem, ar-
tibus mechanicis adornatam: quid
multis? dignam plane illo prouerbio;
Hominiibus quos Deus amat, Hispali do-

771677

INCRÈMENTA VRBIUM. IOY
mum largitur & victum; Sewilla vulgo
vocatur. Verum habemus nos in Ger-
mania, Gallia, Italia, quicquid Hispani
scribant, vrbes & ampliores & magni-
ficentiores, & amœniores & populo-
siores; quarum nonnullas nominabo;
nam eas describere nimis foret proli-
xum: Antuerpiam, Amstelrodamũ,
Bruxellas, Magdeburgum, Augustã
Vindelicorum, Noricum, Vratisla-
uiam, Monacum, Argentinam, Basi-
leam, Florentiam, Genuam, Medio-
lanum, Neapolim, Lugdunum, Ro-
thomagum, Tholosam, vt alias innu-
meras omittam, quas a multis diligẽ-
ter descriptas inuenies. Vnam subiũ-
gam Chinę[†] metropolim, & finem fa-
ciam; *Quinsai* vocãt: de qua plane in-
credibilia scribunt. Aiunt enim am-
bitu centum milliaria cõtinerere; pou-
tes habere duodecies mille, eosq; tam
altos vt magnę naues erecto malo trãs-
eãt; Lacum intra mœnia triginta cir-
cuitu milliaria comprehẽdere; in me-
dio lacu duas insulas; plateas omnes

† lib. de Chi-
na. & Paul.
Ven. lib. 2.

106 HIPP. a COLL. INCR. VRB.
vr̄bis, lapidibus stratas esse: tria in vr̄-
be millia thermarum, familias ad sex-
centies mille; in quolibet ponte per-
petuo excubias agere decem custo-
des, Palatium regium decem ambitu
suo milliaria cōplecti. Sed & alia quā
plurima de hac vr̄be scribuntur, quæ
fidem superant.

FINIS.

D. A. V.

D. AVSONII BURDIGALENSIS

Declaris Urbibus,

LIBER.

DE ROMA, CONSTANTINOPOLI, & Carthagine.

ROMA *urbes inter diuina domus
aurea Roma.*
Constantinopoli a surgit Carthago
priori,

*Non toto cessura gradu; quia tertia dici
Fastidit, non ausa locum sperare secundum,
Qui fuit ambarū. vetus hanc opulentiā praefert,
Hanc fortuna recens fuit hac, subit ista, non igitur
Excellentis meritis veterem perstringit honorem,
Et Constantino concedere cogit Elisam.
Accusat Carthago Deos iam plena pudoris,
Nunc quoque si cedat, Romam vix passa priorē,
Componat vestros fortuna antiqua tumores:
Ite pares, tandem memores, quod numine Diuina
Angustas mutastis opes, & nomina: tu cum
Byzantina Lygos, tu Punica Byrsa fuisti.*

DE ANTIOCHIA ET

Alexandria.

Tertia, Phaeac lauri domus Antiocheia,
Vellet Alexandri se quarta colonia poni.

*Ambarum locus vnus, & has furor ambitionis
 In certamen agit: vitiorum turbida vulgo
 Viraque, & amentis populi malè sanati tumultu.
 Hæc Nilò munita quòd est, penitusque repostis
 Insinuata locis fœcunda. situque superbit:
 Illa quòd infidis opponitur amula Persis.
 Et vos ite pares, Macedùmque attollite nomen.
 Magnus Alexander te condidit: illa Seleucum
 Nuncupat. ingenitus nœuus fuit ancora signum:
 Qualis inusta solet generis nota certa. per omnè
 Nam sobolis seriem nativa cucurrit imago.*

DE TREVERIS.

A Rmipotens dudum celebrari Gallia gestis,
 Treuericæq; urbis solium; quæ proxima Rheno,
 Pacis ut in mediæ gremio secura quiescit,
 Imperis vires quòd alit, quòd vestit & armat.
 Lata per extantum procurrunt mœnia collem.
 Largus tranquillo prelabitur amne Mosella,
 Longinqua omnigenæ vectas commercia terra.

DE MEDIOLANO.

E T Mediolani mira omnia, copia rerum,
 Innumera cultæque domus, facunda virorũ
 Ingenia, antiqui mores: tum duplici muro
 Amplificata loci species, populique voluptas
 Circus, & inclusi moles cuneata theatri:
 Tempa, Palatinaque arces, opulensque moneta,
 Et regio Herculei celebris sub honore lauacri,
 Cunctaque marmoreis ornata peristyla signis.
 Mœniaque in valli formam circumdata limbo.

Omnia

Omnia quæ magnis operū velut amula formis
Excellunt, nec iuncta premit vicinia Romæ.

DE CAPVA.

NEc Capuam pelago, cuiusq; penusq; potentē,
Deliciis, opibus, fama que priore silebo.

Fortuna variante vices, quæ freta secundis

Nesciuit seruare modum. nunc subdita Romæ,

Amula nunc. fidei memor, an infida senatum

Sperneret, an coleret dubitans, sperare ciuiles

Campanis ausa auspiciis, vnoque suorum

Consule, ut imperium diuisi attolleret orbis.

Quin etiam rerum dominā, Latiusq; parentem

Appetit bello Ducibus non freta togatis,

Hannibalis iurata armis, deceptaque in hostis

Seruitium demens specie transiit herili.

Mox ut in occasum vitis communibus acti.

Corruerent Pœni luxu, Campania fastu.

Heu, nunquam stabilem sortita superbia sedem

Illa potens, opibusq; valens, Roma altera quon-

Comere quæ paribus potuit fastigia conis, (dā

Octauum reiecta locum vix ponē tuetur.

DE AQVILEIA.

Non erat iste locus, merito tamē aucta recēti

Nona inter claras Aquileia cieberis vrbeis.

Itala ad Illyricos obiecta colonia monteis,

Mœnibus & portu celeberrima. sed magis illud

Eminet, extremo quòd te sub tempore legit,

Solueret exacto cui iusta piacula bello

*Maximus armigeri quōdam sub nomine Lixæ
Felix, quæ tanti spectatrix læta triumphæ
Punisti Ausonio Rutupinum Marte latronem.*

DE ARELATE.

Pande duplex Arelate tuos blāda hospita por-
tus,

*Gallula Roma Arelas: quam Narbo Martius,
& quam*

Accolie Alpinis opulenta Vienna colonis;

Precipitis Rhodani sit intercisa fluentis.

Vi mediam facias navali ponte plateam,

Per quem Romani commercia suscipis orbis,

Nec cohibes: populosque alios & mœnia ditas:

Gallia queis fruitur, gremioq; Aquitania lato.

DE EMERITA.

Ivro mihi post has memorabere nomen Iberū

Emerita, æquoreus quā præterlabitur amnis:

Summittit cui tota suos Hispania fasceis.

Cordubanon, nō arce potens tibi Tarraco certat

Quæque sinu pelagi iactat se Bracara dives.

DE ATHENIS.

Nunc & terrigenis patribus memoremus
Athenas

Pallados et Consi quondam certaminis arcem:

Pacifera primum cui contigit arbor oliuæ:

Attica facunda cuius mera gloria lingue:

Vnde per Ionie populos, & nomen Achaum,

Versa Graia manus centum se effudit in orbes.

DE CA-

DE CLARIS VRBIB. LIBER. III
DE CATINA ET
Syraculis.

Quis Catinam fileat? quis quadruplices Sy-
raculas?

Hanc ambustorum fratrum pietate celebrem,
Illam complexam miracula fontis & amnis:
Qua maris Ionii subter vada salsa meantes
Confociant dulces placita sibi sede liquores,
Incorruptarum miscentes oscula aquarum.

DE TOLOSA.

Non unquam altricem nostram reticebo Tolosam,
Coctilib. muris quam circuit ambitus inges,
Perque latus pulcro prolabitur amne Garumna,
Innumeris cultam populis, confinia propter
Ninguida Pyrenes, & pinea Gebennarum,
Inter Aquitanas gentes & nomen Iberum.
Qua modo quadruplices ex se cum effuderit ur-
bes,

Non vlla exhausta sentit dispendia plebis,
Quos genuit cunctos gremio complexa colonos.

DE NARBONE.

Nectus Martie Narbo filebere, nomine cuius
Fusa per immensum quondam prouinciare-
Obtinuit multos dominandi iure colonos: (gnū
Insinuant qua se Sequanis Allobroges oris,
Excluduntque Italos Alpina cacumina fines:
Qua Pyrenais niuib. dirimuntur Iberi, (no,
Qua rapitur praeceps Rhodanus genitore Lemā-
Interiusque premunt Aquitanica rura Gebennae:
Vsq. in Testosagos primo nomine Belgas.

Totum Narbo fuit, in Gallia prima togati
 Nominis attollis Latio Proconsule fasces.
 Quis memoret portusq; tuos, montesq;, lacusq;
 Quis populos vario discrimine vestis & oris?
 Quodq; tibi quondam vario de marmore templum
 Tanta molis erat, quantam non sperneret olim
 Tarquinius Catulusq;: iterum postremus & ille
 Aurea qui statuit Capitolii culmina Caesar.
 Te maris Eoi merces, & Iberica ditant
 Equora: te classes Libyci, Siculiq; profundi,
 Et quidquid vario per flumina, per freta cursu
 Aduchitur, toto tibi nauigat orbe $\kappa\alpha\tau\alpha\ \pi\lambda\omicron\upsilon\varsigma$
 DE BVRDIGALA, EX QVA
 fuit Aufonius.

Impia iam dudum condemno silentia, quod te
 Opatria, insignem Baccho flumisq; virisq;
 Moribus, ingenisq; hominum, procerumq;
 senatu,
 Non inter primas memorẽ: quasi conscius urbis
 Exigua, immeritas dubitem contingere laudes.
 Non pudor hinc nobis, nec enim mihi Barbara
 Rheni
 Ora, nec Arctoo domus est glacialis in Hemo.
 Bardigala est natale solum, clementia cali
 Mitis, ubi & rigua larga indulgentia terra,
 Ver longũ, brumaeq; breues, iuga frõdea subsunt.
 Aestifluig; amnes, quorum iuga vitea subter,
 Feruent aquoreos imitata fluent a meatus.
 Quadrua murorum species, sic turribus altis
 Ardua, ut aëreas intrent fastigia nubes.

Distin.

DE CLARIS VRBIB. LIBER. III

Distinctu interiore vias mirere domorum,
Dispositis latas nomen seruare plateas,
Tum respondenteis directa in compita portas,
Per mediumq; urbis fontani fluminis aluicem:
Quem pater Oceanus refluxo cū impleuerit aestus,
Allabit totum spectabis classibus aquor.
Quid memore Pario contactū marmore fontens
Euripi feruere freto? quanta vnda profundi?
Quātus in amne tumor? quāto ruit agmine pra-
Marginis extenti his sena per ostia cursu, (ceps
Innume. spopuli nō unquā exhaustus ad usus?
Hūc cuperes, Rex Mede, iuis cōiungere castris,
Flumina consumpto cum defecere meatu,
Huius fontis aquas peregrinas ferre per vrbeis,
Vnum per cunctas solitus portare Choaspem.
Salue fons ignote ortu, sacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, sonore, illimis, opace.
Salue urbis Genius medico potabilis haustu
Diuona, Celtarum lingua fons addite Diuis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemausus
Purior: a quo reo non plenior amne Timaeus.
Hic labor extremus celebres collegerit vrbeis.
Utque caput numeri Roma inclyta: sic capite
Burdigala ancipiti cōfirmet vertice sedē. (isto
Hac patria est: patrias sed Roma superuenit
omneis
Diligo Burdigalam: Romam colo ciuis in illa,
Consul in ambabus. cuna heic, ibi sella curulis.

H

IVL. CÆSARIS SCA-
LIGERI VRBES.
AD
DIVAM CONSTANTIAM
RANGONIAM.

Quam te memore totis quæ virib. vsa
Natura, Celi maxima vincis opes.
Nā nec vox, nec mens horum emso-
nat, o Dea certe,

O Dea, vel si quæ sunt potiora Deis.
Excipe caelesti tibi debita munera nutu,
Quem Fortuna sacro numine victa times.
Hic iterum per me natas miraberis Vrbes:
In quibus & retines Principis ipsa locum.
Stemmata dū Fratris, dum Stemmata dia Ma-
Instituis magnos inter habere Deos. (riti
Hinc Mutina, hinc Genua, hinc claris Verona
Inuidia incendunt secula tota sui. (Triūphis
Quam fato maiore viget, potiore Parente
Iussibus exultat turba renata tuis.
Disperiere aliqua: vix nomina sola supersunt:
Nullaq; quæ non sit interitura, manet.
Auspiciis renouata tuis tamē, auctaq; factū est
Per te, ne possit amplius vlla mori.

ROMA.

Vos septemgeminæ caelestia pignora montes,
Vosq; triumphali mœnia structa manu,
Testor.

DE CLARIS VRBIB. LIBER. III

Testor, adeste, audite sacri commercii cantus:

Et Latios animos in mea vota date.

Vobis, dicturus meritis illustribus Vrbes,

Has ego primitias primaq; sacra fero.

Quin te unam laudans, omnes compræderit. or-

Non urbē, qui te nouerit, ille canet. (bem)

VERONA.

Italia canimus semper florentis ocellum:

Calliope nequeat grandius vlla loqui.

Aucta Deis, auctura Poli Verona Quirites:

Quot ciues, tot habens Sidera digna Ioue.

Non animi, non ingenii vigor acrior vsquam:

Nulla creat plures Martia terra Duces.

Transferre in Calū voluit sibi Iupiter. Atque

Clarior in nostris maluit esse locis.

LVTETIA.

Francigena princeps populosa Lutetia Gentis

Exerit immensum clara sub astra caput.

Hic Ciuis numerum, Ars precium, Sapiētia si-

Exuperāt: superāt thura, precesq; Deos. (nē)

Audit, obstupuitq; hospes: factusq; Viator

Vidit: & haud oculis credidit ipse suis.

BYZANTIVM.

Europæ imposita hæc, Asiæq; obiecta potenti:

Limes utriq; olim, nunc utriusq; caput.

Translato imperio, pariter Fortuna recessit:

Creuit & auspiciis maxima facta nouis.

Auxit, qui rapuit: sed nunc cernicibus orbis

Imminet. Ipsa etiam Roma superba tremit:

Non vetus illa: nono meretrix sed perdita luxu:

*Quæ nullum crimen, nolle pudere, putat.
Surge ferox, quate, cede: tua est victoria. tantũ
Misce armis leges. accipe, daq; iugum.*

VENETIÆ.

*Peruia barbaricis tellus Oenotriaturnis
Pertulit impositi pondera dira iugi.
Ipsa suos fleuit populares Roma quirites:
Sensit & indomita noxia tela manus.
Haud tulit hoc Genius: cuius fatalibus ausis
Tutior in medio Roma renata mari est,
Clara virũm Virtus animo: insatiata cupido
Imperii: vasta non numerantur opes.
Iupiter, haud temerè tua sunt ita dissita Celi
Mœnia. si possunt tangere: parte cares.*

MEDIOLANVM.

*Compositos populos, validiq; exordia Regni
Exceptit facili terra beata sinu.
Creuerat Ausonio coniunctus sanguine Gallus:
Et dabat antiquo fortia iura Pado.
Tertia se adiunxit tantis Germaniarebus:
Et sterit audaci fama parata manu.
Quæuis simplicibus iactet se gloria signis.
Cum triplex vni contigit aucta mihi.*

PATAVIVM.

*Huc antiqua Deũm domus Ilium, & inclyta
bello
Robora, Dardanos exposuere Lares.
Decepti patrias, non victi, amisimus oras.*

Perpetuis

Perpetuis res est Graecis valere dolis,
 Qui vicere, suos ideo amisere Penates:
 Ast noua sunt profugis Regna parata viris.
 Arma decem Teucros, vafros sapientia Graios:
 Victis Euganeis pectus virumq; dedi.
 Regna vides Veneto Phrygiis maiora ruinis:
 Atticaq; a Patauo pectore terra sapit.

GENVA.

Ditis opes Asia, & claros Orientis honores,
 Quantaq; ab Euxino tunditur ora salo,
 Pisanas acies, Thusca decora inclyta pabis,
 Et traxi ad Ligures Gallica signa manus.
 Subiectis domitas tenui cervicibus Alpes:
 Et tremuit nostras Africa dura trabes.
 Afflictus toties Venetus, qua fugerat olim,
 In patriis metuit tela petitus aquis.
 Frustra Galle cupis: frustra es frustrator Hibere,
 Frustra sena ferox Insuber arma capis.
 Vinco ego, cum vincor par est victoria damno:
 Sumq; eadem domina, seruaq; facta mea.

FERRARIA.

Inclyta qua patulo fruitur Ferraria Caelo
 Reginas rerum lumine ditat aquas.
 Aurea nobilitas: studiorum nobilis otii
 Ingenia: audaci pectore prompta manus:
 Magnanimiq; duces, genus alto a sanguine Di-
 uum:
 Perfugium profugis moenia sancta viris.
 Vos me luctifica redeuntem e stragis aceruis,

Quos vetus ex ima sede Rauenna gemit,
 Germano in pugna amisso, fortique parente:
 Quo matri victa vita dolore fugit,
 Ornatum elogiis, decoratum nomine Regum,
 Auctum Felsinae restituitis ope.
 Saluete Heroës, & quæ sanctissima tellus,
 Fratrisque, ac matris, & patris ossa tegis.

A N G O L I S M A .

Armipotens rerum præses Valesia tellus
 Addidit antiquis iam noua iura focus:
 Cum dedit inuictos terrarum lumina Reges
 Quo leuius gaudens pondere pressa volat.
 Quam te igitur memore? neq; enim terrâ esse fa-
 tebor,
 Sed calum: quæ sic fundis, habesq; deos.

T V N E T V M .

Inuide demolire altas Carthaginis arces:
 Quem fors equalis, parsque futura manet.
 En te inuito iterum florens, excisa renascor.
 Te non vinco ego: nec me tamen ipsa premis.

B R V N D V S I V M .

Vi populos ad se ipsa vocet, procurrit in altum,
 Et secat æquoreas Ausonis ora vias.
 Hinc solis prospectat equos orientis anhelos:
 Hinc petit indigenis Africa terra notis.
 Illyricas ostentat opes, animosque superbos:
 Horrificis Boreas qua furit altus equis.
 Quo molles natura sinus dedit alma vocanti:
 Hospes ut optata sic potiretur humo.
 At non Brundisium præcinctum præpete portu
 Equat

*Aequat inoffensis vlla carina vadis.
Iam liceat reliquis peregrinas condere puppes:
Italia at statio vera sit vna sua.*

BRIXIA.

*Quae pingues scatebras specula despectat ab al-
Postulat imperii Brixia magna vices. (ta,
Calū hilarū, frons lita urbi, gens nescia fraudis:
Atq; modum ignorat diuitis uber agris.
Si regeret patrias animis concordibus oras:
Tunc poterat dominis ipsa iubere suis.*

AQVILEIA.

*Diua parens terra, forteis quae prospicit Histros.
Nobilis Italia ianua prima tua:
Barbarici misera incursum obiecta furori,
Tristis inhumana facta ruina manus es.
Incluta pro Hesperis, sed cū cadis hostia terris:
Non poteras melius, viuere tota volens.*

RHODOS.

*Clara Rhodos, sed clara olim: nūc horrida nim-
Obnubit nitidum dira procella caput. (bis
Ab dolor, ab mors, ab si quid morte atq; dolore
Durius, aut etiam tetrius esse potest.
Sertitis? & ferus armenti lupus optima carpit?
O iam sit iam aliquis velle perire pudor.*

RAGVSIA.

*Quam fera, quamque inculta vides haec saxa
viator:
Tam sunt ingeniis pectora culta meis.
Munia multa senū complet cordata iuuetus
Et viridis iuuenum multa senectus obis.*

Quod tetrica rupi natura nouerca negauit:
 Hoc eadem natum Mater habere dedit.
 Ciuem alibi diuina sua prudentia terra
 Exhibuit: terram hic ciuibus illa suis.

V O L S I N I V M .

Hetrusci imperii priscum caput, aurea sedes,
 Magna una atq; eadem perdita moleruit.
 Fecit opes virtus: opulentam euexit ad astra:
 Ast opibus tumidus luxus ad ima ruit.
 Obfuit alta quies, seruoq; obiecit inert.
 Eneruant, rigidas otia lenta manus.
 Quos amat, his iusto condit Deus acta labore.
 Sic mala dura iuuant: sic bona blanda nocent.

R O T O M A G V S .

Tranquilla species, & imago plurima vite
 Sola, aut cum paucis Neustria diues eris.
 Illecebra omne genus fundit tibi blanda voluptas.
 Quae desunt, orbis nec sibi totus habet.
 Gens numerosa, ferox, Arctoi limina mundi
 Mutauit terris vberioris agri.
 Expulit affines belli discrimine Francos:
 Cessit & inuidtis terra Britanna viris.
 Ignoti Oceani domina es, neq; Gallia magnum
 Te sine, Reginae nomen habere potest.

A L T I N V M V E N E T I A S

alloquitur.

Quanta fui, cuius modico vestigia tractu

Obruit

* Obruat insani fœda ruina maris.
 Sedibus egregiæ doceant illustribus Vrbes,
 Oppidag³ elapsa condita multa manu.
 Aspice, quo fastu tumeat Taurisia pubes.
 Vna mei germen stipitis illa fuit.
 Muranum incolumi cœlo, atq³ insontibus auris:
 Et quod maiori nomen ab orbe tulit.
 Quæque etiam cœli dicta est de nomine Turris:
 Cuncta hæc interitus sunt monumenta mei.
 Te quoque mirifici complens miracula mundi,
 Te Regina vagite voco magna soli.
 Disce frui virtute tua, & felicibus orsis
 Pars mea: nam totum quàm sit inane, vides.

TROIÆ.

Bis vetus euersum est Argiuis Ilion armis:
 Bis noua victores Græcia luget annos.
 Maxima Troianos retulit cum Romanepotes:
 Atque iterum, imperiũ cum modo Turcus
 habet.

LIPSIA.

Lipsia se ostentans sublimibus aurea tectis
 Lumina dum saturat, mens perit ietã fame.
 Væta quibus, ratibus longinqua marmora terra?
 Vnde frequens flammæ pura nitela Tagi?
 Huc Cyprũ, huc Temesum, huc Arabas, huc Se-
 rica, dices
 Sedibus euulsa huc Indica Regna suis.
 Cum gemma bibitur, vincuntur nectare gemmæ
 Sed lingua varius vincit utrunque nitor.

*Nec Germana tamen vitatur Lipsia luxu:
Ast hunc Germanum Lipsia magna facit.*

CYMACLV M.

*Cerula piscosi quæ complent stagna Cymacli
Nais ab Adriacis estibus auget aquas.
Squammiger Eois labens exercitus undis
Ludit, & in refluxis agmina iusta vadis.
Turgeat, & laxis Neptunus gaudeat oris.
Tuta mihi angusto, certâq; præda gyro est.*

AVINIO.

*Viuendi ratio cum libertate recepta
Efficiunt, ut sis altera Roma tibi.
Templa, forum, celso subducta Palatia celo:
Magna hæc te, plus est, dicere posse tuum.*

TAVRINVM.

*Excipiens gelidas patriis ex Alpibus auras
Hesperii princeps vis capit una soli.
Terra ferax, gens læta, hilaris adducta choreis:
Nil curans quicquid crastina Luna vehat.
Ingentium natura aptum, sed more solutum:
Plus animo capiens, quam dare possit ope.
Felix Marte nouo, felix melioribus armis.
Nanq; recens acuet pectora lenta metus.*

MASSILIA.

*Inclita Romanis æquata Palatia rebus,
Tam modicis miserum est deluisse casis.
Ah ubi compositi mores, sapiensq; senatus?
Obruta sic veteri mens sine mente iaces.
In tenui victa tenuis quoq; gloria. sordes
Plusquã*

Pluquā Graecae: humile est, & sine more ge-
Diuinas petiere tuas Gens extera leges: (nus
Hoc verum dare sit, nec retinere sibi.

P I S Æ.

Pisa vetus, victi spoliis Orientis onusta
Inuidia armani liuida tela trucidis.
Sic nocuit vicisse. alius sic vicimus ergo.
Sic res est humili tuior arēta loco.
Mortales sperate vices. nec credite fatis.
Nam quod nos alius, illa dedere mihi.

A V R E L I A.

Non potuit magni caput esse Aurelia regni:
Ergo quod reliquū est, corq; animusq; fuit.
Dat Bellona manum, facundam curia linguā.
Ars potuit nullis vlla latere modis.
Tam come ingenium, tanta est prudentia rerū:
Hec quod non nouit, Gallia muta silet.
Ipse pater choreas agitans in vertice Nysæ
Olim aut hinc, aut huc munera leta tulit.
Nil humile, aut vulgare sonat: magna omnia
magni
Quis animum vulgus principis ipse gerit.
Quæ tibi non cessit, toti non cesserit orbi.
Cedere nec debes tu nisi sola tibi.

R A V E N N A.

Prima per Amathias quondā vetus edita syl-
Adriacū secuit Thessala prora sinum: (nas
Desertumq; solum, tristiq; informe palude
Munit: atq; urbis nomen habere dedit.
Hac belli sedes, gelido cū miles ab axe

Proruit, & Graios expulit inde Duces.
 Hinc sedet Illyrici prospectans praelia Nerei:
 Ionius reduci cum tumet aestus aqua.
 Hinc oculus superiq₃ maris, terraq₃ iacentis
 Excubat: hinc duris utraq₃ meta viris.
 Si iungas solidae liquentia marmora terra:
 In medio tanquam cor, metuenda iacet.

L O N D I N V M .

Vrbs animis, numeroq₃ potens, & robore gentis,
 Vel cunctos praese despiciit una deos.
 Torua peregrinis, sed non & inhospita; merces
 Vicinis patrias aggerit, atq₃ petit.
 Contemnis cui das, iaquam isto munere maior.
 Odisti unde petis: ne videare minor.
 Dicat, quid bello valeas, Aquitania. quid non:
 Et Nortman, & cum Saxone Roma vetus.

B O N O N I A .

Post diras rerum clades, fatique superba
 Imperia & Martis quae fera iussa tuli,
 Hic primum meque, atq₃ alios cognoscere coepi:
 Deposuique animi barbara sceptramali.
 Et didici, quam non fueram, quam deinde fu-
 turus:
 Quem bona abortiuum sic tuerere parens.
 Quae causas, quae cunctarum primordia rerum,
 Quae diuini operis prima elementa doces.
 Coelestesque plagas, & sancta commoda vitae,
 Et si qua e numeris nata figura latet.
 Cum reliquas superes diuinis legibus vrbes:
 Non

DE CLARIS VRBIB. LIBER, 125

Non sulci omnigeno germine cedit honos.

Arma viris cōnata: animus conterminus astris:

Atq; ardens vita stat melioris amor.

Si ciues dederas, si magna Hetruria leges:

Accipe, qua possis discere: redde libens.

MEMPHIS.

Penè etiam ad nigrā Memphis porrecta Syenē,

Penè etiam Nilo longior ipsa meo,

Inuenitamen extremo sub margine sinem:

Sic sperare animo, Et te decet esse tuo.

Africa cur posita est vobis pars tertia mundi?

Tertia quando orbis pars ego sola forem.

L V C A.

Thusci delitium, Thusci laus inclyta cœli,

Iustitiæ illo robore Luca potens,

Luca potens opibus, felix concordibus armis,

Cui veneranda fides, mens pia, pura manus.

Cœlestis vegetum comitatur candor acumen,

Ad veteres referens candor acumen Auos.

Iratis igitur dum seruit Hetruria fatis:

Virtutis merito libera sola fuit.

A D R I A.

Olim ingens decus Hesperia, lux addita terra,

Eridani cuius proluit vnda pedes.

Nūc vix nomen habet, lethoque informe ca-
daver,

Et famulis sordens Adria putret aquis.

Translatum est aliò imperiū, tituli que vetustū

Ecce, nonos ditat prisca ruina lares.

Dira tamen frustra faciat fortuna superbos.
 Discite, quam valeant sceptrā manere ditē.
 Nunc agitur melius meares: securā timoris
 Cūm vigeo, sortis lege soluta mee.

B E R O I C .

Si cui simplicitas, & prisca secula vite,
 Sors sine disidiis, mens sine fraude placet:
 Ne Scotia dextrās, hirsutaque pectora spernat,
 Haud benè iunguntur, luxus, & arma simul.
 Nimbiferosque Ioues & iniquas vicinus auras:
 Corporaque horrendis sunt potiora malis.
 Lactae Aegyptē solum. potius sit sortis iniqua:
 Sollicita vite ducere ab arte dies.

M A N T V A :

Maxima cūm veteri turgere't Etruria regno:
 Sceptraque terrarū iungeret aucta mari:
 Mole noua tumuit, solisque excreuit auitis.
 Vt premeret forti iura aliena pede.
 Inde est in superas deducta Colonia terras:
 Non tamen his potuit Mantua tota dari:
 Clara viris, felix ducibus, dino inclyta Cyeno;
 Quem vitreis aluit Mincias Andis aquis.
 Mantua diues auis, magno non cesserit orbi:
 Tota tamen parte hac vincitur ipsa sui.

L V G D V N V M .

Fulmineis Rodanus qua se fugat incitus undis:
 Quaque pigro dubitat flumine mitis Arar,
 Lugdunum iacet, antiquo nouus orbis in orbe:
 Lugdunūmve vetus orbis in orbe nouo.

Quod

Quod nolis, alibi queras: hic quare, quod optas.
Aut hic, aut nusquam vincere vota potes.

LAVRETVM.

Quæ quondam Illyricis steterat domus auia syluis,
E Solymis fuit hæc sancta reuulsa iugis.
Ergo quæ Ionii superauerat æquora tractus,
Adriaci secuit æquoris alta vias.
Illa orbis dominum gremio quæ cœperat antè:
Non orbis capiat totius una preces?
Non mare nauta ferum, non saltus fesse viator,
Non Martis metuas horride miles iter.
Aude etiam peccator, opes tibi poscere cæli,
E nati vultu virgo sequestra dabit.
Sancta parens: tecum ille tuas communicat Aras.
Nam tibi quæ dederat omnia totus, habes.
O salue exilii virgo spes unica nostri:
Et patriæ cinem fac pia Diua tua.

NICÆA.

Se negat Italia sobolem Nicaa parentis.
Si non esse volunt: nec meruere capi.

ANCON:

Denitrix pelagi tutis anfractibus Ancon
Ostentat placidi commoda rara sinus.
Nimirum dea, quæ voluit capere urbis honores
Lenia sic voluit reddere sceptræ maris.

CANDIA.

Centum olim cinctas operosis mœnibus urbes

Reddidit ad paucas imperiosa dies.
 Oppida parua cæcæ reor illa fuisse: sed aucta,
 Quod deest ex reliquis, Candia sola refert.
 Vera equidem fateor Iouis incunabula magni.
 Nam liquor haud alibi Nectaris ille venit.

FLORENTIA.

Parua fluentisonis aggesta Fluentiaripis
 Mollia de nitido nomina Flore capit.
 Fesula regnabat: verum, meliora sequutus
 Martius antiquas detulit amnis opes.
 Duitias Hera: Mercurius discrimina lingua,
 Mercurius varias ire, redire vias:
 Ambitiosa ferox, bellacia, flammea, Manors
 Pectora magnificam docta Minerva manū:
 Iupiter ostendit cœlestes mentibus aulas:
 Sirenum tribuit dulcis Apollo sonum.
 Vera vetus Roma soboles, aliena requiris:
 Mutua qua proprias vertis ad arma manus?

B V D A.

Threiciis iaculis, sauisq; obiecta Sarissis,
 Virutis Scythica lima vetusta fuit.
 Nunc misera, & misera extremis exterrita fatiis,
 Olim ab se victis sordida prada iacet.
 Discite, quid faciat discordia pectora, Reges.
 Semper sic odiis dissita regnarunt.

NEAPOLIS.

Parthenope variis statuit discrimina mundi:
 Quæ tria diuerso tempore secla dedit.
 Aurea Pythagoras communis commoda vitæ
 Et do-

DE CLARIS VRBIB. LIBER: 129

Et docuit Sophia Gracia magna procos.
Altera succedens studiorum mollior aetas,
Admisit Musas debiliore sono.
Tertia vulnifici quaesivit premia ferri:
Atque equitum potuit sola tenere decus.
Sic ex priuata, & serua, Regina super sum.
Roma quod es, fuerā: qua modo sum, quod
eras.

CALICVT.

Non satis haec fuerit: noto quod perdita Nereō
Herebat dubiis tansa carina vadis?
Protinus audaces incognita littora puppes,
Instituuntque nouas mortis adire vias.
Sontis tanta sitis sese tibi colligit auri:
Fatali ut citius morte perire iuuēt?
Hic dices animi magnite nomine dignum?
At non est, animum perdere, idemq; frui.

CAPVA.

Flammea si valeat superare superbia fastum,
Pinguem luxuriam delitiosus amor:
Hoc mollem pinges Capuam, Capuaq; colonos:
Et quae aliis visa est, nec sibi meta fuit.

BVRDEGALA.

Oceani timidus furioso percita Cauro
Expugnat rapidis fluctibus ira trabes:
Persequiturq; ferox fugientē ad littora puppim,
Quae tumidus restuo fronte Garumna premit.
Verum ubi compositum populū, sanctumq; se-
natum

Cernit, adorato littore fracta iacet.
 Qualem hospes dicas populum, qualemq; senatū?
 Quaeis etiam visis aequora muta silent.

S E N A .

Cū premere inuictis vicinas viribus Vrbes
 Martius imperii sollicitaret amor:
 Abstinui: Et iustam colui sub pace quietem:
 Summaq; iudicii maxima, nolle, fuit.
 Quot nam oblita sui, quae Regna aliena petebāt?
 Vt mea sim: pro me sit potuisse satis.

A N T V E R P I A .

Oppida quot spectant oculo me torua sinistro;
 Tot nos inuidia pallida tela petunt.
 Lugdunum omnigenū est; operosa Lutetia; Rō-
 Ingēs; res Venetū vasta; Tolosa potens. (ma
 Omnimoda merces, artes priscaeq; nouaq;
 Quorum insunt aliis singula, cuncta mihi.

B A B Y L O N .

Heu nusquam aspicio rerum miracula turres.
 Mortali pereunt omnia facta manu.
 Cui momenta poli, Et tempus dominatur inane:
 Nec rem, nec numerum reddere posse reor.
 Ah miseram! qua sic poteras periisse. nec esse:
 Nec tunc, cum poteras esse, fuisse puto.

P O D I V M G A B A L O R V M .

Hic quoq; te rerū veneror pulcherrima virgo:
 Quamquam ô, quid solo te numerare loco?
 Hinc me nimbose miracula rara Pyrenes,

Hinc

DE CLARIS VRBIB. LIBER. 131

Hinc Aruerna abs te me trahit orta salus.
Et toto inclusa es, toto \& discluderis orbe:
Nam regis hunc tu, nec te tamen ipse capit.

TRIDENTVM.

Nobilis Italico qua prima vrbs imminet orbi,
Ausonus miscet Norica verba sonis.
Romanum ingenium est, animus Germanus, a-
Vltio si obducta est nube serena fides. (cerba
Accipere a Veneto, cuius pars, milite leges
Hac potuit: si non \& valet ipsa dare.

HEIDELBERGA.

Nobilis imperio Franconia dextra potenti
Belligero nulli Marte secunda viget.
Cum victis ab se pepulit vectigal Alanis,
Libera Germano nomine Franca fuit.
Nec contenta suis angustis finibus (illi
Quae par virtuti terra futura foret:)
Egreditur: superat. Germani \& pectus honoris.
Victoris victos nomina ferre sat est.
Non aliunde venis: Francusve est Hecloris vl-
Quid petis a victo stemata? tota tua es. (lus.

GAIACIA.

Quattuor ancipitis celebrantur secula mundi:
Hec: aurum, argentum, as ferrea quarta fuit.
Quattuor excessere simul: Na lignea quinta est.
Nanq, vides ligno saecula renata meo.

TVRONIVM.

Splendidior nusquam Gallis opulentia Regnis:
Et nusquam nostro maior in orbe nitor.
Non est us nocuit pecori, non frigora pomis.

Nec iam hortis certet Gracia foeta suis:
 Nunc etiam Phrygiaq³ nurus, artesq³ Latinae,
 Atque petunt radios Serica regna meos.
 Aut ergo hic etiam Elysi sunt munera caeli:
 Aut nullum vidit Gracia vana suum.

T I C I N V M .

Qua citus Eridani ditat Ticinus arenas,
 Gratus honoratas hospitis hospes aquas:
 Lux studiorū ingens: Regum pulcherrima sedes
 Signat inexhausti iugera plena soli,
 Demicta Italia, reliquis voluere relictis
 Magnanimi hac potius parte sedere Ducēs.
 Pace tua, Hesperia alma parēs, hac dixero: quā-
 ta es ?

Quantā ve sum? totū es: pars tamē vna placet.

N V G A M E N .

Nomina non ponam. tua nomina ponere, nil est,
 Nam quia nil es: sunt nomina nulla tua.
 Lior edax, foenus, fraudes, discordia, lites:
 Barbaricis mendax perdita lingua probris:
 Natio mendax, mendax natio, natio mendax:
 Quo terra, & caelo tetrius esse nequit.
 Segnis, iners, spurca sub paupertate superba:
 Sordenti fatuus luxus auaritia.
 Tempa vorans attenta superstitione, sed extra
 Pupille, & vidua, & tu peregrine caue.
 Triste pecus, pigri ventres, mens subdola. victa
 Fracta es: victricem non ferat ipse Deus.
 Iactabunda: sed in hoc est iactatio: talus,
 Infidias

Insidia, dira, iurgia, damna, neces.

Perfidiosa, exlex, fera, cervicosa, maligna:

Cum vino, & vini turbine caca Venus.

Venalis pudor: at testi, se vendere, ludus:

Qui ne quam faciat, laude superbus aget.

Furtus ingenium deest, deest vis iusta rapinis:

Sacrilegam tamen hoc ditat utrumq; manū.

De magna dictum est olim Carthagine, quod te

De minima, de te velle silere, pium est.

SEGVSIA.

Nec quicquam indomito vallata Segusia muro

Ausonis aditum dat tibi Galle bonis.

Gens infida, ferox, animoq; armata bilingui:

Iuratis unquam vix stetit illa Deis.

Sordida mens, lucriq; frequens intenta venenis,

Italici retinens nil, nisi iura loci.

Persimilis, peiorq; suis, scelere obrieta, saxis.

Non sunt Pontificis noxia saxa nece.

VIENNA.

Aspice barbaricis qua propugnacula bellis:

Qua stet fulmineis machina toruapilis:

Aduersus spurium, qua fortia pectora, Turcans

Apparet intrepida Norica dextra fide.

Illam igitur validis assultibus irrita fudit.

Prelia, qua capto fecerat hostis agro.

Quin etiam patri demissis turbine Celsi

Auxiliis largo perpluit imbri polus.

Qualia Regna putes, Numen quibus excubat
armis?

Nonne Dei est, pro quo pugnat & ipse Deus?

HYDRUNTVM.

Qua breuis aspectans Cerealem tractus Epiriũ
 Urget in Ionias brachia longa vias.
 Opportuna dolis, & cauti fraudibus hostis,
 Hic sita sum vigili præda petita duci.
 Hec igitur firma Italicae sunt claustra quietis:
 Et libertati iura parata tue.

MESSANA.

Indomita sedeo spectatrix tuta Charybdis:
 Ostendog, alius lumine grata viam.
 Mortales, si sic faciam, meliore fruantur
 Numine. Nunc homini vera Charybdis ho-
 mo est.

PICTAVIVM.

Si studium est anima: veniunt a corpore vires:
 Galliaq, a meritis pascit utrunq, sibi:
 Hæc studus; alia belli exercentur amore.
 Pictanium est animus, cætera corpus erunt.

BERGOMVM.

Ingenium, corpus, mores, obtutus, amictus,
 Tecta, cibus, gressus, guttura, sermo, sonus:
 Omnia crassa modis insignibus, omnia dura:
 Sic, valeant silices ut superare suos.
 Ista domi: sed vicinus si aspergat acetum:
 Artibus, atque dolis vincitur ipse suis.

LYSIPONA.

Ergo grauis grummus quo pallidus emicet auris
 In somni tellus scissa ligone gemit.
 Cernis, ubi aduectus peregrinis flatibus orbis?
 Cernis, ubi in paruo est India tota sinus?
 Pressa

Pressa maris facies: domita est violetia Cali.

Quid reliqui est: nisi te carpere sceptrā Poli?
Haud potes esse Deus: nō vis homo viuere. Sorste
Ex homine egressum tertia quando caput?

SALERNVM.

Quæ Borea gelidas furias contemnit ouantis,
Torua procellosi despicit arma Noti.
Medorum & syluis fœcundas prouocat auras:
Fundit & a biferis Indica dona iugis.
Protinus Autumnus Veris cum tēpore certat:
Et Ver cum Autumni tēpore certat item.
Huc accessit Hyems vernantibus vda capillis:
Et peperit mirans, & sibi poma legit.
Tuta mari fruitur terra dominatur amata:
Et Celi mutat iura: quid ergo? Dea.

TOLOSA.

Quisquis es, impura damnas qui voce Tolosam:
Disce verecundo plenius ore loqui.
Fœta malis infensa malis: cum crimine iusta
Exercet leges legibus orba suis.
Cogitur, a propriis aliena viuere mente,
Aspera crudeli sub pietate parens.
Magna quidē, ac Frācis equata superbia terris,
Vt iam iam seipsam vix tolerare queat.
Sumptus inexpletus ciues spoliauit inertes.
Sic Diues viuui, ut moriatur egens.
Inde vafer mercator agris successit ademptis:
Ingeniq; frequens aduena fretus ope.
Mox seipsum ignorans, sortisq; oblitus auita

*Certat cum nitida, nobilitate, domo.
 Quid superesse bonis? bona quid superesse pu-
 tandum
 Ante sua hunc, hunc nec post sua fata mori.*

D E R T O N A.

*Si faciles animos, si candida pectora quaeris:
 Quaeq; docent claros Nomina magna viros:
 Magnifico Dertona tibi dabit inclyta cultu:
 Inclyta, sed quondam: nunc malecultaruit.
 Nimirum quod semper erit, huic contigit Vrbi.
 Ut semper noceant saecula prava bonis.*

C O L O N I A A G R I P P I N A.

*Maxima cognati Regina Colonia Reni,
 Hoc te etiam titulo Musa superba canit.
 Romani statuunt: habitat Germania: terra est
 Belgica: ter felix. Nil tibi Diva deest.*

V I C E T I A.

*Bacche pater, Ceres alma, bona bona Numina
 pacis:
 Qua patulos agros, qui iuga curvat tenes:
 Quid rerum, quid amicitia cum Marte cruēto
 Vobiscum? vestrū ut vexet utrunq; furor?
 Pulchra racemiferos domitat Vicetia colles:
 Letaq; spicilegi iugera findit agri,
 Cedis amor, cedis germana insana cupido:
 Nec patrius nato est tutus ab hoste cruor.
 Nusquā iter est. vastata iacent latrone pterno
 Ruscula: corruerunt ignibus hausta suis.
 Parce (nefas) scelerare manus gens debita (alo:
 Imbuēq;*

Imbueq; ignoto pectora digna Deo.
Diuina facies regio caelestis: at huius
In Cali medio Tartara dira vigent.

A T H E N Æ.

Hic, ubi disiecta frustra quaruntur Athena.
Quaruntur Graii mens, manus, arma soli.
Lignea vicisti. victricem fata Periclis
Marmoreã faciunt. nunc miserãda, quid es?

C A I E T A.

Te quoque cedentem Natura Aeneia nutrix
Hesperio retinent litora curua sinu.
Iusta pius fecit, tumultumq; sacrauit alumnus:
Vnde tuum in nostro nomine nomen habes.
Reddere non potuit, deerat quod legibus aui:
At data, quod potuit, vita secunda tibi est.

C A R N V T E S.

Sacula communes habeant sibi cetera laudes,
Vina, feras, segetes, moenia, bella, forum:
Huc sua contulerunt omnes arcana Sibyllæ:
Cum dicta est Virgo, que paritura foret.
Credidimus prius, atq; fuit. si credere, vita est;
Sic nos, quã essemus antè fuisse palam est.

C R O T O N.

Virtutis faciem, ac numeros metire Viator,
Sive oculis, seu tu mente Crotona vides.
Quot ciues, tot victores. Nam nomine palmas
Pauperis est populi dinumerare suas.

S E N O N E S.

Quæ Senonum vires, & quanta potentia ferri:

Traiectaq₃ Alpes, captaq₃ Roma docet.
 Histrum, atq₃ Illyricū superant Martisq₃ mini-
 Qua Boianatuas Scopia suggit aquas. (strū:
 Subdit se Macedo, summittit Achaica tellus:
 Horridaq₃ armigero Thracia cedit equo.
 Atq₃ hincres Asia tremefacta, & inhospita Pōti
 Litora, & Armenios que colit ora Duces.
 Hec summa est populis, castris, & Regibus horū
 Armorum arbitrio fors rata quaeque fuit.

T A R E N T V M

Mollia quae tenuis demittunt pondera lanae,
 Tonsa Tarentinis iugera leta iugis:
 Hec eadē complent vegrādibus horrea culmis:
 Et tua sub praelum munera Bacche ferunt.
 Nulla est in Latio Pomona beatior usquam:
 Nulla est Hesperidum gratior aura locis.
 Se totum exhibuit laeta ad cōiuiua Nereus:
 Servit & innumeris proxima sylua feris.
 Hic Ver perpetuum est, tantū pro frugib. estas.
 Nectareas superant Sidera foeta dapas.
 Quod si Calum imis vellet mutare superna:
 Haud aliis poterat plenius esse locis.

P R A G A .

Septa metallifero circum quae mōte superbis
 Hercinia in medio Martia Praga sinus,
 Linque alius populis tanta munimina sedis:
 Qui nequeant armis iura tenere loci.
 Nanque tuum est, non presidio turgere locorū:

Sed

DE CLARIS VRBIB. LIBER. 139
Sed loca praesidiis fidere posse tuis.

MVTINA.

*Nescit quo potius tumeat Rangonia tellus:
Tot se fama noua vertit in ora vetus.
Fama vetus, tot fama recens se vertit in ora:
Ut tituli numeros nesciat ipsa sui.
Mars catus inuidtis admiscet viribus artem:
Ardua sic gemino nomine bella docet.
At Venus aetherias cum finxerit aurea formas:
Verborum adiunxit pondera picta modis.
Inde triplex liquidos animos inspirat Apollo:
Inde triplex nitida gratia iuncta manus.
Nulla deest Erato: capiet te candida Pitho.
Ut mox oblitus tu videare tui.
Nescit quo potius tumeat Rangonia tellus:
Ergo nec dignum, velle tumere, putat.*

MOSCOVIA.

*Non veteri nos, more fero nunc cedimus hosti:
Nec bellare monent condita busta Patrum.
Protinus aspectis mittuntur spicula turmis.
Conseritur presso comminus hoste manus.
Artibus his Scythicas treis iam deuicimus Hordas.
Arteis has etiam Turcica signa tremunt.
Huc simplex victus, fatorumque emula Virtus.
Hos parere simul, hosque iubere docent.*

PARMA.

*Inuentum mediis preclarum nomen in armis,
Praedita quo sit gens ignea Marte docet.*

Ingenium rapidum facili flammatur ab ira:

Sed viget in patulo pectore purus amor.

*Magnanimo, precium est, non displicuisse
pudori.*

Hoc satis. officiis cedere turpe putat.

MAGDEBURG.

Vos ego magnanimis inuictos Saxonas armis,

Atque graues Martis turbine canto duces,

Non Macedo tu miles eras. Sic Gracia mendax

Facta tua in laudes transtulit alta suas.

Non veteres huc te quondam misere Britanni:

Quin iam seruiuit terra Britanna tibi.

Ipsa tua es primumque tuis cum montibus orta:

Cum Celi ipsius finibus orta tui.

Dives agri, dives quasita vestis, & auri:

Gens dubium est, armis iusticiave prior.

Est hominis, patriis alios bene vincere telis.

Iustitia te ipsam vincere velle: Dei est.

LVNA.

Prospiciens tumida terram Neptunus ab unda,

Oppida per doluit condita nulla sibi.

Immisitque salam,mersuq₃ sub equora Lunam:

Mersaq₃ sic famulis nunc dominatur aquis.

FRANCOFORDIA.

Multa laboratis debet Francofordia sulcis:

Multa racemiferis vinea culta iugis.

Quid referā, quanta & que conuexere metalla?

Quæ Mars bell potens, quæ petit alma Ceres?

Huc Italus patriis miratur partibus orbem,

Adue-

DE CLARIS V RBIB. LIBER. 141

*Aduectū huc stupida est Gallia magna suū.
Hic oriens, hic terra nouis comperta sub astris
Agnoscit Genii semina plena sui.*

*Nec tamen in brutis sola hac commercia rebus:
Hic animi aeternae sed cumulantur opes.*

*Quod si res, paucas operosa est dicere merces:
Non magis est, cunctas res operosa dare?*

PLACENTIA.

*Nobilis antiquo porrecta Placentia muro
Hinc hostem, hinc rapidas fluminis arcet a-
quas.*

*Rara artes: gens scita, hilari sed dedita luxu.
Ingenium angusta vix patiuntur opes.*

NANETES.

*Vicit Aremoricas animosa Britannia gentes:
Et dedit imposito nomina prisca iugo.*

*Nunc etiā patriae remanent commercia linguae:
Ultimaque à Gallo discrepat ora sono.*

*Impavidum genus, Argivae gens docta palaestra:
Nec minus in bellis utilis, acer eques.*

*Par domino quadrupes, senis haud segnior ar-
Respōdent animis robora firma feris. (mis:*

*Gens tamen hac eadem patriis intenta choreis
Laxat inexpleto pectora lata mero.*

*Tanta etiam pecoris, tāta est opulentia frugū, ut
Cum Cereris certet vomere magna Pales.*

*Quid varias referā piscosa sub aquora turmas?
Abditaque ignoto litora capta mari?*

*Ne partire plagas, ut partis des mihi partem:
Sed Galli hac dicas integra Regna soli.*

S Y R A C U S Æ .

*Illæ, ego sum Romæ labor, atque iniuria Pœni,
 Pro me etiam stragis Græcia sensit onus.
 Figere quæ voluere aliis in sedibus arma:
 Exturbata iacent sedibus orba suis.*

C R A C O V I A .

*Martia Sarmaticis tentata Croatia nimbis
 Arcigeri pugnax spicula fregit equi.
 Hinc belli fortunam armis, sinemq; sequuta
 Germana Herciniis expulit arma iugis.
 Quaque patet solis fugiens Lituania campis,
 Victrici imposuit Martia signa manu.
 Mosconiisq; docet, Turcisq; augusta tropheis,
 Vicinis quantum sit bene tuta quies.
 Tessara certa manu stat belli, & pacis: utramvis
 Si des, accipiam: vel cape, namq; dabo.*

P E R V S I A .

*Sanguineo audaci conuata Perusia ferro,
 Tanquam hosti temere saepe inimica suis,
 Partibus imperium, vitales paribus auras
 Colligit inuisis partibus atra Deos.
 Væ tibi, sic odio quæ te partiris amaro,
 Est, quæ non toto est corpore tota, nihil.
 Quin etiam fera iura tui scripsere coloni:
 Quæ iubeant tetras semper habere manus.
 Vestrarum hæc igitur summa est sapientia legi.
 Nolle placere aliis, velle nocere sibi.*

A M B I A N V M .

Terrori fuerat peregrinis Gallia turmis:

Terrori

Terrori Gallis Belgia sola fuit.

Germanus Belgas cum vincit: Belgica Belga
Cum tueor, Belgii Belgia sola fui.

VALENTIA HISPANA
NORVM.

Vna tibi ante oculos populi ponatur imago:

Cetera iam ex illa Natio tota patet.

Agra Ceres: Regio torrenti infamis ab aestu:

Arida Cerbeream colligit aura sitim.

Nusquam tutus ab ita rapido latrone Viator:

Nam probus, & pius est tollere ludus opes.

Tum tua poscenti exprobrat tibi linguere vitā.

Dat libertatis premia dura, mori.

Fastus inexhaustus: luxus sub paupere vita:

Et furiat mentes gloria vana feras.

Qualiquere hostes, ea cuncta vorabit amicus.

Nil ubi promisit, tunc tibi tuta fides.

Tuta fides fortasse, quid hac sub tartara tutum?

Ah non se tutum si velit esse Deus.

Pluquā hoste, est verū Regnū, hospite posse ca-

Afflatus solo nomine, pauper eris. (rere.

VENVSIVM.

Parua quidē, atq; humilis, pene & sine nomine
tellus,

Aut par, aut maior te, tibi Roma fui.

Cede furis: peperit tranquillum ego lenis Olorē,

Cuius ope ad multos vita perennis eat.

Cuius ope effectum est: ut quaeritura fuisti:

Vel nunc, cum nihiles, tu quoque vinas voles.

ARIMINUM.

Prisca fui quondam civilis meta furoris:

Sed non fortuna meta futura sui.

Non tunc armatogæ, non cessit Laurea lingua:

Cæsaris est facere, haud sub Cicerone loqui.

DYRRHACHIVM.

Cui quondam fuerat priuatum nomen Epirus,

Albani ad Titulos transposuere suos.

Fortis erat gens prisca: simul sed fortior haesit.

Grandius effectum est in sitione genus.

Cum trāslata alias generosa armenta per herbas

Dispereant: videas, pabula quanta ferant.

Cum pudeat Phrygias mirari Gargara messes:

Hic Cereris, dices Thensa beata manent.

Vitrea cum tepidis coquitur vindemia saxis:

Iurabis madidi Cnossia dona Dei.

Hoc etiam illa potens tremuit sub milite Roma:

Ne tu his arma opibus debilitata putes.

Ergo animis vacuis aliena pericula cernens,

Vincere dum credit esse, carere malis,

Vicinus sibi spem promittit, & otia: cassos

Subsidiis, serui nomine Turcus habet.

Ast videas quanti faciat durissimus hostis:

Fortia cum nostro robore bella gerit.

CREMONA.

Quis modus esset agris, & quanta licentia fru-
gum,

Verba peregrina Gallica voce notant.

Inde

Inde solum nati letum dixere Cremonam,
Quin Latio vox est delitiosa Cremor.
Vsq³ adeo longo reddit cum foenore tellus:
Præteritq³ bornus commodaridet ager.
Deficit & cultrum, & vomer: non deficit uber:
Lassa manus, trita sarcula, fessa Ceres.
Reddant pensum alia: nostra lex unica terra est:
Et votum Domini, & spem superare sui.

LVBEC A.

Si referam: mihi quis credet? sub limina Mundi
Ultima legis iura vigere Dei.
Ingenium, candorem animi, cultumq³ fidemq³,
Fortiaque inuicta pectora pura manu,
Dum mirata stupet terras Astrea relinquens,
Atque putat Cali Regna, resedit ibi.

FAVENTIA.

Pars magna Italia duro discrimine rerum
Clara Faentino milite sceptrum capit.
Quod meruit decus inuictis Heluetius armis:
Quod conducta ferox Brennus ad arma fuit:
Hoc sumus: hoc fortis meruit vis ignea dextra:
Arbitrio cuius Numina regna parant.

NARBONA ET

BAIONA.

Erecta gemina dubio pro limine turres
Absterrent patriis hostica signa bonis.
Vtraq³ perpetuis fera Gens exercita bellis:
Vtraq³ vicinis Gens inimica suis.
Frangit inaccessus assultus discrimina muro:

K

Quiq³ magister terrent, hostimuisse facit.
 Illa ferox opibus, hac paupertate superbit:
 Hac Cives alit, hac ridet in hoste famens.
 Vivite felices, ac res firmate secundas:
 Et bene cum veteri sit nova iuncta fides.
 Pro tantis meritis gemina Vrbs tutissima, rebus
 Promotis, illi tu, excubet illa tibi.

PISAVRVM.

Hic Romæ fulsit primum spes ultima victæ:
 Vnde loco, atq³ vrbi nomina ducta canunt.
 Dum Gallus Romana ætis imitatur ausitis
 Arma, premens arma Romula victor adest.
 Postquam è sollicita posuit discrimina mente:
 Torpuit occulto dextra soluta metu.
 Ah quid agis soboles priscorum inuicta Deorū?
 Rerum, non auri summa petenda tibi est.

TVRCICA.

Ne teneras forti victas Legionem cohortes
 Cum querulo doleas murmure miles iners.
 Impia ne ve pio facias conuicia Cælo:
 Pectora quod te ipso cassa fouere neget.
 Imbellis ne habeat, posuit quæ fortibus? an tu
 Hoc seruili animo libera Regna feras?
 Frigora pigra tibi studio dominantur, & æstus:
 Gurgiteq³ insano fœda vorago gula.
 Conciliat mollis quæ sitos stragula somnos:
 Huic labor in dura, mollia fecit, humo,
 Ipse cibum & sibi fert, ipse & sibi decoquit. ipse
 Crudum, si non sit igne domare, vorat.

Tu que-

Tu quereris corrupta vndis tibi numina Bacchi:
 Sape etiam sordens huic leuat vnda sitim,
 Denouet ille suo concordia pectora Regi:
 Te quatit insana seditione furor.

Mirum, Romanis propius qui accesserit armis,
 Rome fata gerens, si sibi fata irabit?

OPPIDA BENACI.

Terra, decus Celi, curuas quod prouit undas

Cum furit Æoli Norica turba gregis:

Vos ego Siderei mea maxima numina colles,

Inter precipuos exul adoro Deos.

Haud procul hinc tetigi vitalis liminis oras:

Atq; hausi vite prima elementa rudis:

Balde procellosos aperis ubi vertice nimbos:

Benaciq; graues fluctibus addis aquas.

Huc me Diua Parens a magno missa Parente

Transtulit: & lucem sancta videre dedit.

Ut miser exciperem solus exclusus auitis

In patrio saltem lumina prima solo.

Pene quidem expositus, quales & Cyrus, & ille,

Qui Marti posuit moenia clara, fui.

Quinetiam sola illorum male prodita cernis

Corpora: sed geminum, cumq; parente meū.

Tantum fata queunt, tantum indignatio celi:

Ut precium hoc animi sit, voluisse malum.

Certe equidem hoc ego credo bonum: tamen illa

pericli

Semina agunt, mentem sollicitantq; rudem.

Quid si me o Genitor crudelis, perfidus hostis?

Quid geminum corpus, cumq; parente meū?
 Quanta fuit non victi animi expectatio rerū:
 Tanta est spes, cum spe perdit a tota simul.
 Nil potuit malesaga mali mens percita fati.
 Tu moreris: quero munera mortis ego.
 Dii patrii Indigetes, Diu deficientis Iulii
 Et vos Scaligera numina prisca domus:
 Quae mihi contigerunt prima post munia vitae,
 Ab saltem à patria vos prohibete mea.

HIERUSALEM, BETHLEEM
 & Nazareth.

Hic genua, hic animum, hic lacrymas, hic car-
 mina pono:

Mensq; mea ad patriū subuolat aucta poliū.
 O promissa nono, populo promissa vetusto:
 Quae libertatis iura beata dabas:
 Cur vidua, orba, iaces? Sācti quae vulnera vul-
 Quis fuit, aetherias qui scidit ille genas? (tus?
 Quam te terra canā? calū quae facta serenū es.
 Nos facti è celo sordida terra sumus.
 Tu nec laudis eges: nec nostro angebere cantu:
 At me abs te dici, gloria utring; tua est.

N V R E M B E R G A .

Diua mihi extremi da munera sacra laboris,
 Non tamen extremo conspicienda loco.
 Sed velut abducto veneramur in ordine calum;
 Hic ubi natura sine quieuit opus.
 Non potes aetheris deducere sedibus astra:
 Inuenies, tibi quae Norica terra dabit.

HUNG

Hunc sibi corruptas terras Astra relinquens

Fatali statuit sedet tenere locum.

Quis putes horrifico sociatas Marte Camenas?

Sacra tamen duplex tempora laurus obit.

Martis habe & Phabi felicia tempora lauri:

Sanctaq; sit valido foedere iuncta fides.

Omnibus existis ne tu ne demseris unum;

Addere quin potius omnia magna tuum est.

IANVS VITALIS

PA NORMITANVS.

DE ROMA.

Qui Romam in media quæris nouus aduena
Roma,

Et Roma in Roma nil reperis media:

Aspice murorum moles, præruptaq; saxa,

Obrutaq; horrenti vasta theatrasitu:

Hæc sunt Roma viden' vel ut ipsa cadauera tã-

Urbis adhuc spirent imperiosa minas? (tæ

Vicit ut hæc mundam, nisi est se vincere: vicit:

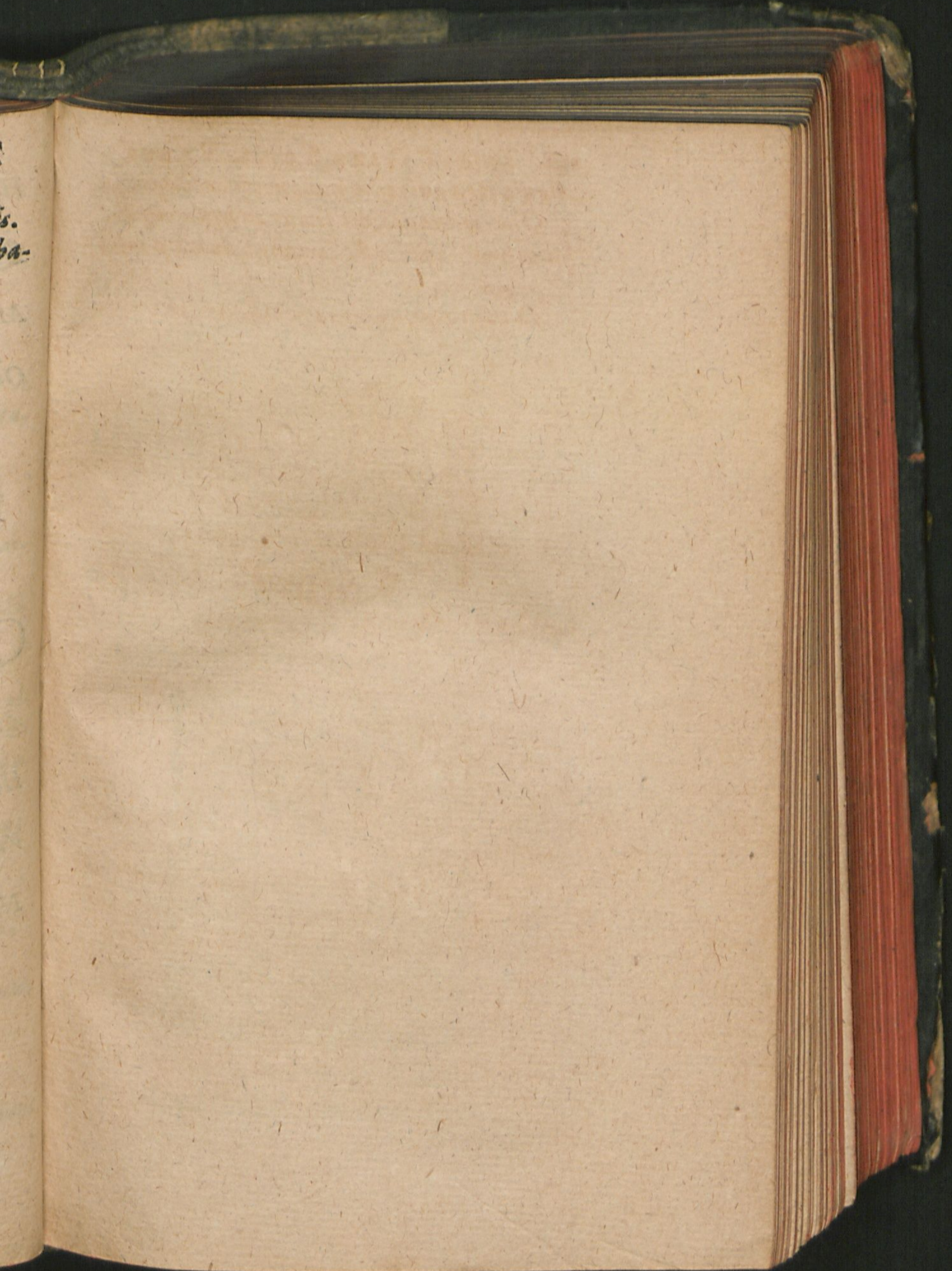
A se non victum ne quid in orbe foret.

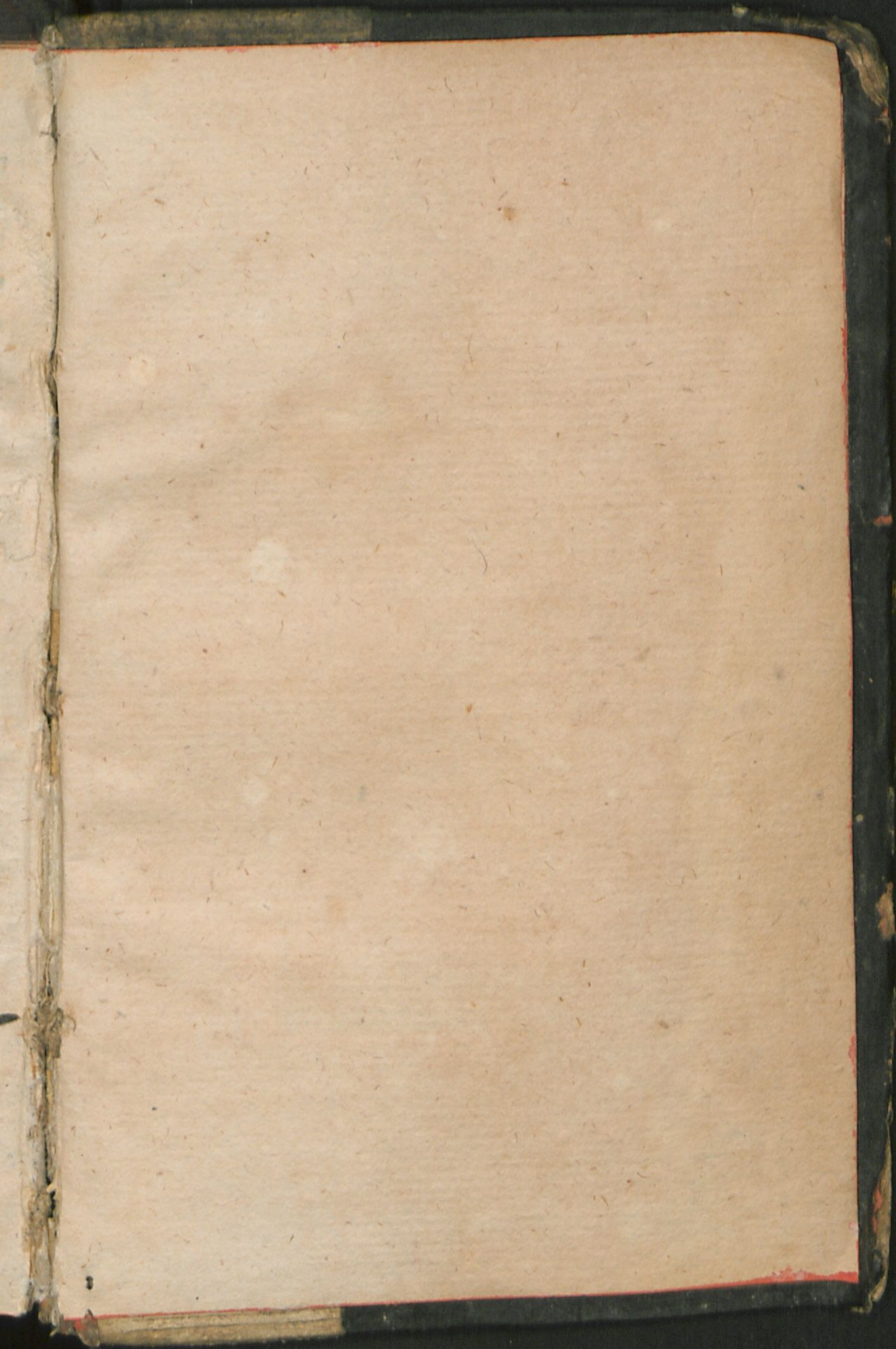
Nunc victa in Roma Roma illa inuicta sepulta

Atq; eadem victrix victaq; Roma fuit. (est,

150 IULII CAESARIS CAL. VRBES
Albula Romani restat nunc nominis index,
Quin etiam rapidis fertur in aquor aquis.
Disce hinc, quid possit fortuna: immota laba-
scunt.
Et quae perpetuò sunt agitata, manent.

Kb 2066

Sb.

ULB Halle
004 978 552

3

MC

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

HIPPOLYTI
a COLLIBVS
INCREMENTA
VRBIVM:

Sive
DE CAUSSIS MAGNITV-
DINIS VRBIVM,
Liber vnus.

Nunc primum in lucem editus.

HANOVIAE
Apud Guilielmum Antonium,
M D C.